

İTALYAN-BULGAR REVİZYONİST POLİTİKALARI KARŞISINDA TÜRKİYE'NİN BALKAN ANTANTI'NI "AYAKTA TUTMA" ÇABASI VE TÜRK-YUNAN İTTİFAK ARAYIŞI

GÜRHAN YELLİCE¹

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı sonrası kazanan devletlerin ortaya koymuş olduğu "Versay Düzeni", Bulgaristan ve İtalya'nın rövanşist ve revizyonist politikaları nedeniyle Balkanlarda hızla etkisini kaybetmeye başlayınca bölgedeki statükonun tehdit altına girdiğine inanan Balkan Devletleri, sınırlarını güvenlik altına alabilecek bir ittifak arayışına girişti. Türkiye ve Yunanistan'ın öncülüğünü yaptığı bu arayış 9 Şubat 1934'te Romanya ve Yugoslavya'nın da dâhil olduğu Balkan Antantı'nın imzalanmasıyla sonuçlandı. İtalyan-Bulgar tehdidine karşı bölgede kolektif bir güvenlik çemberi yaratmayı amaçlayan Antant, temelde üyelerin bir diğerine danışmaksızın üçüncü bir devletle herhangi bir görüşme ya da anlaşma gerçekleştirilmemesi gerektiği ilkesine dayanıyordu. Ancak Balkan Paketi çok geçmeden zayıflamaya başladı. Bunun en önemli nedeni bölgede İtalyan ve Bulgar tehdidinin giderek daha fazla hissedilmesi ve Yugoslavya'nın bu ilkeye aykırı hareket etmeye başlamasıydı. Yugoslavya'nın 1935'te İtalya'nın Habeşistan'ın işgalinden sonra İtalya ve Bulgaristan ile yakınlaşma siyaseti benimsemesi ve 1937 yılı başında her iki devletle de birer dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalaması Antantı adeta temellerinden dinamitledi. İttifakın oluşturulmasındaki iki baş aktör Türkiye ve Yunanistan bu gelişmeler bir yol ayrımına geldiği sonucuna vardı: Antant'ı "kurtarmak" ya da yeni bir ittifak oluşturmak. Türkiye bir taraftan Antantı ayakta tutmak için yoğun diplomatik temaslarda bulunurken diğer taraftan Yunanistan ile yeni bir ittifak arayışına girişti. Bu çalışmanın amacı İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Yugoslavya'nın "ittifakın önemini azaltan eylemleri" ve İtalyan-Bulgar tehdidi karşısında Türkiye'nin Antantı ayakta tutabilmek için geliştirmeye çalıştığı politikaları ve eş zamanlı olarak Antanta alternatif olarak Türkiye ve Yunanistan'ın ittifak arayışlarını ele almak ve analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Balkan Antantı, Türkiye, Yunanistan, Yugoslava, Bulgaristan, İtalya, Revizyonizm

¹ Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, gurhan.yellice@deu.edu.tr

**TURKEY'S EFFORT TO KEEP THE BALKAN ENTENTE INTACT AND
THE TURKISH-GREEK ALLIANCE QUESTS AGAINST ITALIAN-
BULGARIAN REVISIONIST POLICIES**
ABSTRACT

When the "Versailles Treaty Order" in the Balkans started to "toss" because of the Italian and Bulgarian revisionist and revanchist policies, the Balkan countries started to seek a wider regional alliance, in order to protect their common borders and maintain the geopolitical status quo in the region following World War I. The Balkan Entente signed on 9 February 1934 between Greece, Turkey, Rumania and Yugoslavia, was the result of that quest, with Greece and Turkey the pioneers of that effort. The aim of that treaty was to force a united front against Bulgarian and Italian threats, with the signatories agreeing not to engage in any negotiation or agreement with third parties, without the prior consultation of the Balkan Entente. Yugoslavia though, right after Italy's invasion of Ethiopia, breached that principle by adopting a policy of rapprochement with Italy and Bulgaria and by signing a Friendship and a Non-Aggression Agreement with those two countries. These developments undermined the very foundations of the Entente and forced, in particular, Turkey and Greece to face the unpleasant new reality. Specifically, Turkey embarked on intense diplomatic negotiations in a desperate attempt to retain the Balkan alliance, searching at the same time for an alternative alliance with Greece. This study aims to examine Turkey's efforts to keep the Balkan alliance intact while at the same time it examines the simultaneous Turkish-Greek search for an alternative alliance to the Balkan Entente.

Keywords: *The Balkan Entente, Turkey, Greece, Bulgaria, Italia, Yugoslavia, Revisionism.*

Giriş

Balkan Antantı, bölgede İtalyan ve Bulgar tehdit algısı ve buna paralel olarak Türk-Yunan ilişkilerindeki normalleşme ve ittifak arayışının neticesinde ortaya çıkmış bir gelişmeydi. İki ülke arasındaki ilişkiler, 1919-1922 savaşı sonrasında imzalanan Lozan Antlaşması ile normalleşme sürecine girdi ve 1928'de Venizelos'un yeniden iktidara gelmesiyle birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem başladı. Ekonomik ve askeri güç bakımından oldukça zayıf olan Yunanistan'ın mevcut sınırlarını koruyabilmesi için Balkanlar'da bir barış atmosferine ihtiyaç duyduğuna inanan Venizelos Türkiye ile bir

İtalyan-Bulgar Revizyonist Politikaları Karşısında Türkiye'nin Balkan Antantı'nı "Ayakta Tutma" Çabası Ve Türk-Yunan İttifak Arayışı

ittifak arayışına girdi². Benzer kaygılar taşıyan Türkiye'nin olumlu karşılık vermesi üzerine 1930 yılına kadar olan süreçte her iki ülke de Lozan'dan kalan meseleleri (özellikle Etabli Meselesi) hızla çözüme kavuşturdu. 1930 yılı Ekim ayında Venizelos Ankara'ya tarihi bir ziyaret gerçekleştirdi ve iki taraf arasında tüm sorunlara çözüm getiren bir dostluk anlaşması imzalandı³.

İki ülkeyi böylesi bir dostluk anlaşmasını imzalamaya sevk eden en önemli etken İtalyan ve Bulgar *revizyonist* politikalarıydı. Bu nedenle her iki ülke de ikili anlaşmayı bir Balkan İttifakı'na dönüştürmek için yoğun girişimlerde bulundu. 1932-1933 yıllarında bu amaçla Balkan Devletleri arasında başarısızlıkla sonuçlanan görüşmeler gerçekleştirildi. Bu süreçte Türkiye ve Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın Ege Denizi'ne inme konusunda ortak hareket edebileceği kaygısından hareketle 14 Eylül 1933'te yeni bir dostluk anlaşması imzaladı⁴. Bu anlaşma ile iki ülke karşılıklı olarak sınır

² Evanthis Hatsivassiliou, "I Teleftea fasi tis politikis stadiodromios tou Venizelou, 1924-1936", sto *Sta Hronia tou Venizelou, Ethniko Idrima Erevnon kai Meleton* "Elefterios Venizelos", Hania, 2009, s.58-59.

³ Türk-Yunan yakınlaşması ve 1930 Dostluk Anlaşması konusunda bkz. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, I. Cilt (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, ss. 393-396; Evanthis Hatzivassiliou, *O Elefterios Venizelos, I Ellinotourkiki Prosegisi kai to Provlima tis Asfaleias sta Valkania, 1928-1931*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, 1999; C. A. Karamanlis, *Elefterios Venizelos kai Oi Eksoterikes mas Shesis, 1928-1932*, Helleniki Evroekdotiki, Athina, 1986; Antonis Klapsis, *To Ellinotourkiko Oikonomiko Simfono tis 10is Iouniou 1930: O Elefterios Venizelos kai I Diefthisi ton Ekkremotiton tis Simbasi tis Lozanis gia tin Antallagi ton Plitison*, Sideris, Athina, 2010; Nilüfer Erdem, "Yunan Tarihçilerin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No.23, 2009, ss. 93-128; Anna Vakali, *Agreements and Friendship Between Greece and Turkey in 1930: Contesting Nationalist Discourses and Press Reactions*, Unpublished MA thesis, Boğaziçi University, İstanbul, 2007; Fahir Armaoğlu, *20.yy Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkan Yayınevi, İstanbul, s.328-329.

⁴ Bu amaçla Yunanistan Başbakanı Tsaldaris 10-17 Eylül tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret etmişti. Georgios Vouros, *Panagis Tsaldaris 1876-1936*, Idrima tis Voulis ton Ellinon, Athina, 2014. Ziyarete ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer Çakmak, Yunanistan Başbakanı Panagis Tsaldaris'in Ankara Ziyareti (10-17 Eylül 1933), *Turkish Studies*, C.2, s.4, 2007, s.1271-1282. Ayrıca bkz. Manoles Koumas, *I Elleniki Exoteriki Politiki kai to Zitima tis Asfaleias sti Notioanatoliki Evropi, 1933-1936*, I. Sideris, Athina, 2010. Frank C. Littlefield, *Yugoslav Relations with Germany and Italy and the National Problem 1933-1941*, Unpublished PhD thesis, New York University, 1972, s. 37; "Istorikis Simasias to ipografen Hthes en Angira Ellinotourkikon Simfonon", *Akropolis*, 15 Septemvriou 1933; "O K. Protipourgos fthanei simeron to apogevma eis Konstantinopoliv", *Akropolis*, 10 Septemvriou 1933;

ihlallerinin gerçekleşmemesi konusunda fikir birliği sağlamış, her iki ülkeyi de ilgilendiren uluslararası meselelerde birbirlerine danışma konusunda uzlaşmaya varmışlardı. Almanya'da Hitler'in iktidara gelişi, Mussolini liderliğindeki İtalya'nın ve Bulgaristan'ın Balkanlara yönelik *revizyonist* söylemlerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlaması 1933 yılı sonunda bu ittifak görüşmelerine yeniden ivme kazandırdı. Balkan konferansları 1934 yılı Şubat ayında nihayet neticelendi ve Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'nın yer aldığı Balkan Antantı imzalandı⁵. Bu anlaşma ile Yugoslavya Kuzey Makedonya, Romanya Güney Dobruca, Yunanistan Batı Trakya ve Türkiye Doğu Trakya konusunda Bulgaristan'ın revizyonist emellerine yönelik önlem alındığına inanıyordu⁶. Bu devletlerin birbirlerinin sınırlarına saygı duyması gerektiği ilkesine dayanan Antantın aynı zamanda amacı Balkanlarda İtalyan ve Bulgar *revizyonist* politikalarına karşı bir set oluşturmaktı.

28 Şubat'ta Neos Kosmos gazetesinde "Balkan Fırdöndüsü" başlıklı karikatür. "Tsaldaris: İşte size Balkan Fırdöndüsü. Halk: Buradan

⁵ Mustafa Türkeş, "The Balkan Pact and its Immediate Implications for the Balkan States, 1930-34", *Middle Eastern Studies*, C. 30, S. 1, 1994; Esra Değerli, "Balkan Pact and Turkey", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.6, 2009, ss.136-147; Bülent Önal ve Melike Özlem Ultan, "Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 13, S.22, 2012/1, ss.65-84; M.A. Caloyanni, "The Balkan Union, the Balkan Conferences and the Balkan Pact", *Transactions of the Grotius Society*, Vol. 19, Problems of Peace and War, Papers Read before the Society in the Year 1933 (1933), pp. 89-101; Mehmet Uysal, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri 1930-1938*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2007.

⁶ Misha Glenny, *The Balkans, 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, London, 1999, s.427.

nasıl çıkacağız görelim. Çünkü sizin diplomatik yetenekleriniz nedeniyle bizi oldukça sıkı bir şekilde bağladılar⁷.

Balkan Antantı, genel olarak Türkiye'de büyük bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Örneğin *Hâkimiyeti Milliye*, Antantı Balkanlarda ve Avrupa'nın güney doğusunda barışı ve istikrarı koruyan ve her türlü saldırıdan korunma endişesine cevap veren bir anlaşma olarak yorumlamıştır. Cumhuriyet gazetesinden Yunus Nadi pakta "dünya barışı için atılmış ciddi bir adım" olarak değerlendirirken *Milliyet* gazetesinden Ahmet Şükrü Esmer, Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan en önemli tarihi belgelerden biri olarak nitelendirecekti. Her ne kadar Bulgaristan'ın pakta dâhil olmayışı basında bir eksiklik olarak kabul ediliyorsa da bunun paktın önemini azaltmayacağı öne sürülüyor ve paktın hiçbir şekilde Bulgaristan'a kapalı olmadığı, talep etmesi halinde Bulgaristan'ın pakta dâhil olması "temenni" olarak değerlendiriliyordu⁸. Bu noktada basın üzerindeki denetimin Antanta yönelik ciddi bir eleştirinin ortaya konulmamasında önemli bir etkiye sahip olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Ancak Yunan basını ve siyaseti Antant konusunda ikiye bölünmüştü⁹. Hükümet yanlısı basın Antantı *tarihi bir gelişme* olarak değerlendiriyor ve bu anlaşma ile Yunanistan'ın bölgede kendisini daha da güvende hissebileceğini öne sürüyordu. Örneğin *Vradini* gazetesi 10 Şubat'taki "Anlaşmanın askeri önemi" başlıklı yazısında bu anlaşma ile Yunanistan'ın sınırlarını 1,8 milyonluk Yugoslav, 1,5 milyonluk Romen ve 1 milyonluk Türk askeri gücüyle daha da güvenli bir hale getirmeyi başardığını yazmıştı¹⁰. Hükümet yanlısı bir başka gazete *Akropolis* ise bu anlaşma ile artık Balkanlardaki sıkıntılı

⁷ Bu kelimeyi Türkçe'ye "bahar bayramı direği" (*maypole*) olarak çevirmek mümkündür. Karikatürde Balkan Antantı'na dâhil olarak keyfi bir adım attığı ve halkın çıkarlarını gözetmediği aktarılmaya çalışılıyor. "Balkanaki Gaitanaki: Tsaldaris: Edo kirioi to valkanikon gaitanaki. O Laos: Na doume omos pos tha xemplexoume giati haris eis tin diplomatikin sou deinotita, mas ... etilixan gia ta kala", *Neos Kosmos*, 28 Febrouariou 1934.

⁸ Türk basınındaki değerlendirmelere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Nurullah Uzman, "Balkan Paktı ve Basındaki Yansımaları", Yedinci Uluslar arası Atatürk Kongresi, 17-22 Kasım 2011, *Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, II. Cilt, ss.1257-1304.

⁹ BCA: 30.10-0-0/227-526-13 "Yunanistan'da Balkan Antantı hakkında hükümet ile muhalefet arasında başlayan mücadele ve basında çıkan yazılar", 12 Mart 1934. Bu belgeleri ve genel olarak Yunan basınındaki tartışmaları değerlendiren bir çalışma için bkz. İbrahim Erdal, "Yunanistan Kamuoyunda Balkan Antantı", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXX, S.50, 2011, ss.111-112.

¹⁰ I Stratiotiki Simasia tou Simfonou", *Vradini*, 10 Fevrouariou 1934.

günlerin tümüyle geri kaldığını, anlaşmanın savaşlar nedeniyle paramparça olmuş bölgenin yeniden inşasına ve bölgede huzurlu ve barışçıl bir sürecin başlangıcına büyük bir katkı sağlayacağını öne sürüyordu¹¹. Diğer taraftan hükümet karşıtı basın Antant konusunda daha temkinliydi. *Neos Kosmos* gazetesi böylesi bir anlaşmaya dâhil olarak Yunanistan'ın Balkanlardaki "gergin barışın" daha da tehlikeli bir hale getirilmesine katkı sağladığını, Yunanistan'ın gereksiz yere İtalya ve Bulgaristan'ın tepkisine yol açabilecek bir eyleme girişerek düşman kazandığını ve kendisini askeri olarak büyük bir yükümlülüğün altına soktuğunu öne sürüyordu¹².

Antant'a yönelik en sert eleştiri ana muhalefet lideri ve Venizelos'tan geldi; deyim yerindeyse Venizelos Yunan siyasi platformunda büyük bir gürültü kopardı. Venizelos, Bulgaristan'ın dâhil olmadığı bir pakta imza atarak hükümetin Yunanistan'ı bölgede büyük bir bilinmeze ve maceraya sürüklediğini öne sürdü. Venizelos'a göre Bulgaristan'ın dahil olmadığı bir anlaşma hiçbir şekilde başarı sayılamazdı¹³. Venizelos'un iddiasına göre ayrıca bu anlaşmada kamuoyuna açıklanmayan gizli bir madde vardı. Hükümet bu maddeye imza atarak Yunanistan'ı bölgede büyük bir bilinmeze ve maceraya sürüklemekle kalmıyor aynı zamanda bu madde ile İtalya'nın Yugoslavya ile Arnavutluk nedeniyle bir savaşa girmesi durumunda Yunanistan'ı da böylesi bir savaşa dâhil olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyordu¹⁴. Bu anlaşmaya imza atarak Yunanistan'ın dış politikada radikal bir değişikliğe gittiğine inanan özellikle "bu gizli madde" ile Yunanistan Avrupa'daki birçok gelişmeye ilişkin kendisini

¹¹ "Ipografi tou Valkanikou Simfonou epanigiristhi me ekseretikin lamprotita", *Akropolis*, 10 Fevrouariou 1934.

¹² "Ai Allilosigroumenai antilipseis epi tis Erminias tou simfonou", *Neos Kosmos*, 10 Fevrouariou 1934; "I Antipolitefseis fronei oti to ipografen simfonon dimiourgei stratiotikas ipheorseis dia tin Ellada", *Akropolis*, 11 Fevrouariou 1934. Venizelos hayatını kaybettiği 1936 yılına kadar olan süreçte sıklıkla hükümeti Balkan Antnatı kapsamında çeşitli sorumlulukların altına imza atmakla itham etmeye devam edecekti. Örneğin 11 Mart 1936'de Venizelos *Hestia* gazetesine verdiği demeçte dönemin Dışişleri Bakanı Maximos'u Merkez Avrupa'da Yunanistan'a bazı yükümlülükler getiren bazı belgelere imza atmakla suçlayacaktı. Bkz. "Greek Impasse: Liberals Willing to Take Office", *The Times*, 12 March 1936, s.13.

¹³ Documents on British Foreign Policy 1919-1939 (DBFP), Series 2, Volume 6, Sir P. Ramsay (Budapest) to Sir J. Simon, No. 327, Budapest, March 3, 1934.

¹⁴ Spiros Linardatos, *O Ionannis Metaksas kai Megales Dinameis 1936-1940*, Ekdoseis Prokinio, Athina, 1993, s.56.

bağlayıcı bir statüye kavuşturduğunu öne sürüyordu¹⁵. Yunan Yazar Manolis Koumas Venizelos'u bu endişesinde haklı buluyor. Balkan Paktı'na giden süreç oldukça hızlı gelişmiş Balkan Paktı Yunan kamuoyu ve siyasetinde büyük bir sürpriz olmuştu. Bu süreçte Yunanistan daha çok ekonomik sorunlarla meşguldü, güvenlik meselesi ikinci plandaydı. Ayrıca Venizelos Hükümeti'nin devrilmesinden sonra iktidara gelen Tsaldaris tecrübesizdi ve uluslar arası gelişmeleri okuyabilecek bir yeteneğe sahip değildi¹⁶.

Antant, İtalya ve Bulgaristan nezdinde büyük bir tepkiye yol açmıştı. İtalyan ve Bulgar basını kaleme aldıkları yazılarda Antantı sert sözlerle eleştiriyordu. İtalyan *Lavoro Fascista* gazetesine göre Antant, var olan sorunları daha da içinden çıkılmaz bir hale getirecekti. Antantın üyeler arasında bir ekonomik işbirliği öngörüyor olmasını, başarılması mümkün olmayan bir durum olarak değerlendiren gazetenin iddiasına göre İtalya hala Yugoslavya'nın en iyi müşterisiydi ve ayakta kalabilmek için her koşulda Balkan yarımadası dışında pazarlara ihtiyaç duyacaktı¹⁷. Bulgar basını ise genel olarak ittifakı Bulgaristan'a yönelik düşmanca bir eylem olarak değerlendirmişti. *Mır* gazetesine göre Balkan sınırlarından bahsediyor olmasından ötürü pakt doğrudan Bulgaristan'a karşı yapılmış bir ittifaktı ve amaç Bulgaristan'ı zayıflatmak ve

¹⁵ Bu süreçte Venizelos, tüm muhalefet liderlerini ve hükümeti Antanta ilişkin tüm detaylarını tartışmak üzere gizli bir toplantıya davet etmişti. Dışişleri Bakanlığı'nda gerçekleştirilen bu toplantıda Venizelos Yunanistan'ın mevcut kritik koşullarda izlemesi gereken dış politika ilkelerini şu şekilde ortaya koymuştu. Venizelos'a göre Yunanistan'ın dış politikadaki temel önceliği Akdeniz'deki Büyük Güç İtalya'yı karşısına alacak bir eylemden kaçınmak olmalıydı. Öyle ki bu noktada Venizelos iktidara yeniden geldiği 1928 yılında Yugoslavya ile iyi ilişkilerin kurulmasının ancak İtalya'nın yardımları ile olacağı düşüncesinde olduğunu ifade edecekti. Venizelos'a göre ikinci olarak Yunanistan, Yugoslavya ile olan tüm görüş ayrılıklarına son vermeli, ayrıca Arnavutluk, Bulgaristan ve Türkiye ile de iyi ilişkiler geliştirmeye devam etmeliydi. Üçüncü olarak Yunanistan Balkanlarla ilgili konularda Büyük Güçleri karşısına alacak ve kendisini yeni bir savaşa sürükleyecek herhangi bir bağımlılığın altına imza atmamalıydı. Son olarak Venizelos'a göre ekonomik olarak Yunanistan yeni bir savaşı kaldıracak güce sahip değildi; eğer böyle bir adım atarsa yeni bir savaşta tarafsız kalması mümkün olmayabilirdi. Mousio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou (MB:AEV), Fakelos 064-45, "Praktiko Sinedriaseos ton politikon arhigon sto İpourgiou Eksoterikon shetika me ipografi tou Valkanikou Simfonou", Fevrouarios 1934.

¹⁶ Manoles Koumas, *I Elleniki Exoteriki Politiki kai to Zitima tis Asfaleias sti Notioanatoliki Evropi*, 1933-1936, I. Sideris, Athina, 2010, s.164.

¹⁷ 11 Şubat 1934 tarihli *Lavoro Fascista*'dan aktaran "The Balkan Pact: Unfriendly Italian Comment", *Times*, 12 February 1934, s.11.

yalnızlaştırmaktı. *Zaira* gazetesine göre Bulgaristan bölgede barışçıl politikalarına rağmen komşuları tarafından hasmane bir tutumla karşı karşıyaydı¹⁸. Nitekim Antantı önemli bir başarı olarak gören İngiliz *Times* gazetesine göre Bulgaristan'ın pakta dâhil olmayışı ciddiye alınması gereken bir meseleydi. Gazeteye göre Balkanlarda uzun bir süredir devam eden ittifak arayışlarının temel nedeni bölgede barışı daim kılmak ve büyük devletlerin bölgeye etkisini mümkün olduğunca en aza indirmek prensibine dayanıyordu; ancak Bulgaristan'ın dâhil olmadığı bir anlaşmanın bu amacını yerine getirmesi mümkün görünmüyordu¹⁹.

20 Şubat'taki Anti-Venizelist *Proia* gazetesi Venizelos'un anlaşmaya ilişkin tutumunu aktarıyor: "Nasıl gördü...Şimdiye kadar okuduğum en kötü anlaşma"²⁰.

Bulgar-Yugoslav Yakınlaşması ve Dostluk Anlaşması: 24 Ocak 1937

Elbette Antantı imzalayan devletler Bulgaristan'ın eksikliğinin Balkanlarda oluşturulmak istenen kolektif güvenlik çemberine yönelik büyük bir tehdit olduğunun farkındaydı. Bulgaristan'ın Antanta dahil olmaması Balkanlarda statükonun tam olarak güvence altına alınmasının önündeki en önemli engeldi. Bu nedenle her ne kadar Antantın hedeflerinden birisi Bulgar *revizyonist* politikaları olsa da Balkan Antantı'nın imzalanmasından sonraki süreçte anlaşmaya imza koyan devletlerin en önemli gündem maddesi

¹⁸ Patrikiadou Antonia, agt, s.45.

¹⁹ "The meaning of the Balkan Pact: Divergent Views", *Times*, 10 February 1934, s.11.

²⁰ "Pos to diabase: Hirotero simfonon den eho ksanadiavasei", *I Proia*, 20 Fevrouariou 1934.

İtalyan-Bulgar Revizyonist Politikaları Karşısında Türkiye'nin Balkan Antantı'nı "Ayakta Tutma" Çabası Ve Türk-Yunan İttifak Arayışı

Bulgaristan'ı bu anlaşmaya dâhil etmekte²¹. Antant'ın her bir üyesi yaptığı diplomatik temaslarda Bulgaristan'ın ittifaka dahil olması için çaba sarf ediyordu. Özellikle Türkiye ve Yunanistan ittifakın Bulgaristan'a karşı olmadığı konusunda ikna edici olmaya çalışıyor ve Bulgaristan'ı Antanta dâhil etmek için girişimlerini sürdürüyordu. Yine bu süreçte İngiltere ve Fransa *revizyonist* bloğa kayabileceği endişesiyle Bulgaristan'ı Antanta dahil edebilmek için büyük bir çaba sarf etmiş ancak sonuç alınmamıştı²².

Bulgaristan'ın hiçbir şekilde Antant'a dahil olmak gibi bir niyeti yoktu²³. Amacı kendisine karşı oluşturulduğuna inandığı Antant'ın zayıflatılması ve mümkünse ortadan kaldırılmasıydı²⁴. Hatırlanacağı üzere Bulgaristan Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Makedonya'yı egemenlik altına almak ve Ege'ye açılmak istemiş ancak bu konuda başarılı olamamıştı. Savaş sonrası süreçte bu amacından vazgeçmeyen Bulgaristan, bu savaşlar sırasında "kaybettiği toprakları" geri almak istiyor, bu nedenle özellikle Makedonya ve Trakya'da toprak iddiasında bulunuyordu. Bu *revizyonist* dış politik anlayışı, bir darbe ile hükümeti ele geçiren askerlerin iktidarıyla daha da belirgin bir hale gelmeye başlamıştı.

Balkan Antantı'nın Bulgaristan açısından en önemli sonuçlarından birisi 19 Mayıs'ta Bulgar ordusunun Albay Damian Velchev liderliğinde Mushanoff Hükümetine karşı bir askeri darbe gerçekleştirerek yönetimi ele geçirmesiydi²⁵. Her ne kadar Almanya

²¹ DBFP, Ser.2, Vol.6, Sir P. Loraine (Angora) to Sir J. Simon, No.165, Angora, November 2, 1934

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Marin V. Pundeff, *Bulgaria's Place in Axis Policy 1936-1944*, Unpublished PhD thesis, University of Southern California, June 1958; S.A.H, "Bulgaria and the Balkan Entente", *Bulletin of International News*, C.15, S.16, 1938, ss.3-7.

²³ Bulgaristan'ın anlaşmaya yönelik tepkisi ve Bulgar basındaki tartışmalar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Patrikiadou Antonia, *I Valkaniki Sinennoisi kai O Voulgarikos Anatheoritismos (1934-1940)*, Unpublished PhD Thesis, Aristoteleio Panepistimiou Thessalonikis, Thessaloniki, 2013, ss.32-53.

²⁴ R. J. Crampton, *A Short History of Modern Bulgaria*, Cambridge Universtiy Press, Cambridge, 1989, s.120.

²⁵ Bu süreçte Bulgar dış politikası üç farklı bloğun baskısı altındaydı. Bir taraftan İngiltere bu Antanta dahil olması konusunda Bulgaristan'a baskı uyguluyor, diğer taraftan Almanya ve İtalya Bulgaristan'ı kendi *revizyonist* kampına dahil etmek için ciddi bir çaba sarf ediyordu. Son olarak Sovyetler Bulgaristan'ı Sovyet güvenlik çemberine dâhil etmek gayesini taşıyordu. Bkz. James Frusetta, *Bulgaria's Makedonia: Nation-Building and State Building, Centralization and Autonomy in*

ve İtalya'nın "Versay Düzenine" karşı olan tutum ve söylemleri bu konuda Bulgaristan'a cesaret verse de Balkan Antantı nedeniyle Bulgaristan'da ordu bölgede izole olmaya başladığı izlenime kapılmıştı. Bu nedenle yeni rejimin dış politikada temel amacı "kendisine karşı oluşturulmuş olan" Antantı zayıflatmak ve "içine düşüldüğüne inanılan yalnızlığa" son vermektir²⁶.

Bu amaç kapsamında kurgulanan strateji, Antantın "çekimser üyesi" Yugoslavya ile ilişkileri normalleştirmek ve Yugoslavya'nın Antanta ilişkin sorumluluklarını terk etmesini sağlayarak Antantı çöktürmektir. Yugoslavya Türkiye ve Yunanistan'ın aksine Bulgaristan ile ciddi bir uzlaşmazlık içerisinde değildi. Yugoslavya'nın pakta dâhil olmasındaki temel amaç İtalyan tehdidine karşı sınır güvenliği sağlamaktır. Ancak Antantın imzalandığı sırada Yunanistan'ın İtalya'ya karşı bir eyleme geçmeyeceği yönünde bir şart koymuş olması Yugoslavya'yı rahatsız etmişti²⁷. Paris Barış Görüşmeleri'nde taraflar arası sınırların belirlenmesinde büyük uzlaşmazlıklar ortaya çıkmış, hatta Fiume konusunda yaşanan uzlaşmazlık nedeniyle İtalya görüşmelerden çekilme kararı dahi almıştı²⁸. Bölgenin İtalyan egemenliğine geçmesine engel olan en önemli neden bu konuda Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'un kararlı tutumu olmuştur. Antant'ın imzalandığı süreçte bu iki ülke arasındaki ilişkiler Adriyatik meselesi nedeniyle savaşın eşiğine gelmiş, Yugoslavya bu nedenle Antantın kendisini koruma konusunda yeterli olmayabileceği şüphesini taşımaya başlamıştı²⁹. Ancak yine de Antant'ın imzalanmasına giden süreçte Yugoslavya, İtalya'nın bu bölgeyi ele geçirmek için fırsat kolladığı kaygısını taşıyordu ve tam da böylesi bir panik havası içerisinde pakta dâhil olmuştur. Dolayısıyla Bulgaristan nezdinde bir tehdit algısına sahip olmayan Yugoslavya, Almanya ve İtalya ile benzer politikalar geliştirmek amacındaki Bulgaristan ile yakın ilişkiler geliştirmeye hiçbir şekilde karşı değildi.

Pirin Macedonia, 1903-1952", Unpublished PhD thesis, University of Maryland College Park, United States, 2006, s.248.

²⁶ L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, Rinehart & Company, New York, 1958, s.653.

²⁷ MB: AEV: 64-42, "İpomnima peri ton diaforon Ellados kai Yugoslavias katopin tou Valkanikou", 1933.

²⁸ Yugoslavya'nın Paris Barış Konferansı sırasındaki tezleri ve İtalya ile olan uzlaşmazlığına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ivo J. Lederer, *Yugoslavia at the Paris Peace Conference: A Study in Frontiermaking*, Yale University Press, 1963.

²⁹ Bubby John Macris, *The Foreign Policy of the Metaksas Regime 1936-1941*, Unpublished PhD thesis, Indiana University, 1979.

Bulgaristan ve Yugoslavya arasındaki ilişkilerde sorun yaratan öncelikli konu Makedonya meselesiydi. İki ülke 19. yy sonunda başlayan bu mesele Balkan Savaşları ile en üst seviyeye çıkmıştı. Savaşlar sonunda bölge bölünmüştü ancak taraflar arasındaki toprak uzlaşmazlığı devam ediyordu. Yugoslavya, Bulgaristan'ın kurulmasına katkı sağladığı ve askeri olarak desteklediği *IMRO*³⁰ adındaki terörist örgütün Makedonya'nın tamamının Bulgaristan egemenliğine geçmesi için faaliyetlerde bulunduğu inanıyordu. Bu örgütün faaliyetleri iki ülke arasındaki ilişkilerdeki güvensizliğin aşılamanasındaki en önemli faktörlerden biriydi. Bu askeri yönetimin ilk yaptığı eylemlerden birisi bu örgütün üyelerinin tutuklanması oldu. Hemen ardından tarafların bu örgütün operasyonlarına karşı ortak hareket etme konusunda bir anlaşma imzalanması ikili ilişkilerin normalleşmesinde önemli bir dönüm noktası teşkil etti³¹. Mayıs ayı sonunda ise iki taraf arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda bir anlaşma imzalanmıştı.

İki ülke arasındaki ilişkilerde uzlaşmazlık yaratan bir başka önemli mesele her iki devletin de İtalya ile olan ilişkileriydi. Bulgar-İtalyan ilişkileri her geçen gün daha da iyiye giderken ve Bulgaristan Alman-İtalyan bloğuna dahil olmaya oldukça yakınlaşmışken İtalyan-Yugoslav ilişkilerindeki gerginlik Adriyatik meselesi nedeniyle bir türlü aşılamıyor, dolayısıyla bu durum iki ülkenin ortak bir zeminde buluşmasının önünde önemli bir engel oluşturuyordu. Yugoslavya'da 24 Haziran 1935'te başlayan Milan Stojadinovic iktidarının bu konuda radikal bir adım atarak İtalya ile ilişkilerin normalleştirilmesi kararını almasıyla³² birlikte (bu konuda İtalya da büyük bir çaba göstermişti) iki taraf arasındaki bu meselenin de çözüme kavuşturulması için önemli bir başlangıç olmuştu.

Yugoslavya'nın Antanta olan genel yaklaşımı yanında Yunanistan'la olan ilişkilerindeki kriz bu yakınlaşmaya önemli bir katkı sağladı. İtalya ile olan ilişkilerinde artık bir karar verme aşamasına geldiğine inanan Yugoslavya, 10 Ocak 1936'da Yunanistan'a verdiği notada "İtalya'nın Yugoslavya'ya saldırması halinde nasıl bir siyaset

³⁰ "Internal Macedonian Revolutionary Organization"

³¹ Littlefield, agt., s.34-36.

³² Dilek Barlas and Anđelko Vlasic, The Balkan Entente in Turkish-Yugoslav Relations (1934-1941): Yugoslav Perspective, Middle Eastern Studies, C.52, S.6, 2016, s.1013.

izleyeceğini sormuş”, bu notaya uzun bir aradan sonra 4-6 Mayıs tarihlerinde Belgrad’ta gerçekleştirilen Balkan Antantı konferansında yanıt alabilmişti. 5 Mayıs’taki toplantıda Metaksas verdiği resmi yanıtta böylesi bir durumda Yunanistan’ın tarafsız kalacağını dile getirmişti³³. Ayrıca, toplantıda Türkiye’yi temsil eden Tevfik Rüştü Aras bu konuda Metaksas ile aynı görüşü paylaştığını dile getirmişti. Dolayısıyla bu noktada Ankara ve Atina’nın bu tutumunun Yugoslavya’ya alternatif arayışı için önemli bir gerekçe oluşturduğunu öne sürebiliriz. Dolayısıyla İtalyan tehdidine karşı savunmasız Yugoslavya’nın Bulgaristan’la olan yakınlaşması konusunda bu iki devletin kendisine yönelik “uyarılarını” dikkate almak için artık daha az nedeni vardı³⁴.

Bulgar-Yugoslav yakınlaşması, İtalya’nın Habeşistan’ın işgali sonrasında daha da belirgin bir hale gelmeye başladı. Bulgar Kralı Boris’in Şubat 1936 yılındaki Belgrad ziyareti sonrasında her iki ülke de sıklıkla aralarındaki yakınlaşmanın daha da geliştirilerek devam ettirileceğine vurgu yapmaya başlamış hatta bu süreçte iki taraf arasında bir saldırmazlık anlaşmasının imzalanacağına dair söylentiler ortaya çıkmıştı³⁵. 12 Ekim’de bu kez Bulgaristan Başbakanı George Kiosseivanoff Yugoslavya’ya yaptığı ziyarette artık imzalanması düşünülen bu dostluk anlaşması konusunda somut adımlar atılması önerisinde bulunmuş, önerinin kabul edilmesiyle birlikte iki taraf arasında bir prensip anlaşmasına varılmıştı³⁶. 1937 yılı başında Yugoslav Hükümeti Bulgaristan’ın bu teklifine olumlu yanıt verdiğini açıkladı. Bunun üzerine 24 Ocak 1937’de Kiosseivanoff ve Yugoslavya Başbakanı Milan Stoyadinoviç arasında dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalandı³⁷.

Bulgaristan ve Yugoslavya’dan yapılan resmi açıklamalar, bu anlaşmanın yalnızca iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda atılmış bir adım olarak değerlendirilmesi gerektiğine ve

³³ Bu notada Yugoslavya ayrıca Yunanistan’ın Balkan siyasetine devam edip etmeyeceği ve Antant Devletleri’nin Fransa, İngiltere ile aynı tarafta bir savaşa girmesi halinde nasıl bir tutum benimseyeceği de sorulmuştu. Bkz. Mehmet Uysal, agt, s.265-266.

³⁴ “Angora Conference: Balkan Pact and the Little Entente”, *Times*, 31 October 1934, s.13; “Balkan ‘Solidarity’ Defined”, *Times*, 7 May 1936, s.15

³⁵ “Yugoslav Policy Abroad”, *Times*, 8 March 1936, s.13

³⁶ Zivko Avramovski, agm, s.306; Patrikiadou Antonia, agt, s.52.

³⁷ Emmanouil Grigoriou, *Ellines kai Voulgaroi*, Thessaloniki, 1953, s.466-467; Zivko Avramovski, agm, ss. 304-338.

temelde amacın bölgedeki barışa katkı sağlamak olduğuna yönelikti³⁸. Bulgar lider Kiosseivanoff'a göre anlaşma kesinlikle ne bölgedeki statükoyu değiştirmeyi ne de Antanta yönelik bir tehdit oluşturmayı amaçlamıyordu; amaç sadece iki ülke arasındaki ilişkileri daha samimi ve güvenli bir zemine oturtmaktı. Stoyadinoviç'e göre ise bu anlaşma ile "yeni bir durum yaratılmadığı için" anlaşma hiçbir şekilde Yugoslavya ve müttefikleri arasındaki ilişkileri etkilemeyecekti³⁹. Antant hala yürürlükteydi; bu anlaşma ile sadece "barış masasına yeni bir dost" getiriliyordu⁴⁰. Benzer bir şekilde Bulgar-Yugoslav basınına göre Pakt, Balkanlarda hâkim olan gerginliği yumuşatacak ve statükonun devamına katkıda bulunacak bir nitelik taşıyordu. Yugoslav *Vreme* gazetesine göre bu anlaşma Bulgaristan'ın diğer Balkan Devletleri ile olan ilişkileri çok daha iyi bir noktaya taşınabilir, hatta bu devletlerle anlaşma imzalayabilirdi. *Politika* gazetesine göre ise iki ülkenin yakınlaşmasına yönelik dış basında çıkan eleştiriler bu iki ülkeye yönelik "cehaletin" bir göstergesiydi ve anlaşmanın ardında bir art niyet aranması haksız bir yaklaşımdı. *Novosti* gazetesi ise bu eleştirilere çok daha sert bir dille yanıt verecekti: "Bu anlaşma Balkan Devletlerinin bağımsız bir hayata doğru evrilen yolculuğunda bir olgunluk sembolü niteliği taşımaktadır"⁴¹.

Şüphesiz, Balkan Antantı hala yürürlükteydi. Peki, Yugoslavya'nın iddia ettiği üzere "önemini" korumaya devam ediyor muydu? Ya da daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, Türkiye ve Yunanistan nezdinde Balkanlarda en önemli tehdit olarak görülen Bulgaristan'la bir dostluk anlaşması Antantı "sulandırmıyor" muydu? Balkan Antantı ile olası bir Bulgar saldırısına karşı müttefiklerinin yardımına gitme taahhüdünde bulunan Yugoslavya şimdi bu anlaşma ile

³⁸ O Protipourgos tis Voulgarias epanilte htes eis tin Sofian", *I Ethniki*, 27 Ianiarou 1937.

³⁹ "Ai Sheseis tis Servias me ta Valkanika Krati", *Ellinikon Mellon*", 23 Ianiarou 1937.

⁴⁰ "I Ipografi tou Servovoulgariko simfonou", *Akropolis*, 26 Ianiarou 1937. Oysa Yugoslav liderin başka bir açıklaması bu açıklamanın tersini söylüyordu: "İki kardeş ülke arasında imzalanan bu anlaşmanın içerisinde büyük umutlar barındıran yeni bir politik süreç başlatmıştır. Yapılan savaşlar sırasında ve sonrasında her iki devlet de büyük devletler tarafından (muhtemelen İngiltere ve Fransa kastediliyor) dikkate alınmamış, ihmal edilmiştir. İki ülke arasındaki uzlaşmazlık ve savaşlar artık tarihte kalmakla birlikte geçmişte yaşadığımız tecrübeler bize samimi dostluk ve kardeşlik ilişkisi geliştirmemiz gerektiğini öğretmiştir". "Ena Simontikon dia tin valkanikin gegonos", *I Ethniki*, 26 Ianiarou 1937.

⁴¹ Patrikiadou Antonia, agt, s.65.

Bulgaristan'a saldırmayacağı güvencesini vermenin yanında herhangi bir devletin Bulgaristan'a saldırması halinde bu devletin yardımına gitme garantisi de veriyordu. Bu koşul önemli bir çelişki oluşturuyor muydu?

Kesinlikle evet. Yugoslavya'nın bu tutumu hem bir çelişki hem de Balkan Antantı'nın önemini azaltan bir özellik taşıyordu. Bulgaristan'ın ısrarla dâhil olmaktan geri durduğu Antanta, Yugoslavya'nın dahil olması ve bu anlaşmaya sadık kalması Türkiye ve Yunanistan açısından oldukça önemliydi. Bunun en önemli nedenlerinden birisi her iki ülkenin de bu anlaşmanın Büyük Yugoslav Devleti projesine büyük bir darbe vurmuş olduğuna inanıyor olmasıydı⁴². Her ne kadar önemli adımlar atılmamış olsa da iki ülke arasında *Büyük Yugoslav Devleti* kurulmasına yönelik planlar vardı⁴³. Bu durum Birinci Dünya Savaşı yıllarından beridir her iki ülkeyi (ve Romanya'yı) tedirgin eden bir konuydu. Yugoslavya'nın Antant üyesi olması en azından bu korkunun önemli ölçüde bertaraf edilmesi anlamına geliyordu.

Bulgar-Yugoslav anlaşması bu kaygının yeniden ortaya çıkmasına yol açmıştı. Balkanların kalbinde bulunan ve Karadeniz'le sınırı olan Bulgaristan, bölgedeki gelişmeleri etkileyecek güçte bir devletti ve bu devletin *revizyonist* ve *rövanşist* siyaseti hiçbir şekilde sır değildi. Dolayısıyla mevcut koşullarda her iki ülkenin de özellikle Trakya konusunda endişelenmesi için şimdi daha çok nedeni vardı. Atatürk bu anlaşmanın Doğu Trakya'ya yönelik bir Bulgar saldırısı riskini artırdığını düşünüyor⁴⁴, Yunanistan ise bu anlaşmanın kamuoyuna açıklanmayan gizli bir maddesi olduğuna ve bu madde ile Bulgaristan'ın Selanik'e yönelik bazı emellerini hayata geçirme konusunda Yugoslavya ile uzlaşmaya vardığına inanıyordu⁴⁵. Dolayısıyla her iki devletin de kanaati, bu gelişmenin Yugoslavya tarafında iddia edildiği üzere basit bir dostluk anlaşmasından çok

⁴² Frank C. Littlefield, *Yugoslav Relations with Germany and Italy and the National Problem 1933-1941*, Unpublished PhD thesis, New York University, 1972, s.31-32, 37.

⁴³ *Documenti Diplomatici Italiani (DDI), Settima Serie 1922-1935, Vol. XIV (16 luglio 1933-17 marzo 1934)*, Istituto Poligrafico E Zecca Dello Stato, Rome, 1989, Il Capo Del Governo E Ministro Degli Esteri, Mussolini, All'ambasciatore ad Ankara, Lojacono, Roma, 21 novembre 1933, Documenti 397, s.428-431.

⁴⁴ Grigoriou, age, s.467.

⁴⁵ *DDI, Ottava Serie 1935-1939, Vol. VI, Boscarelli Al Ciano, Atene, 2 gennaio 1937, Documenti 4, s.5.*

daha öte olduğu yönündeydi; muhtemelen Yugoslavya Balkan Antantı'na alternatif bir Bulgar-Yugoslav ittifakı arayışındaydı.

Her iki ülke de bu kaygılarında haksız da sayılmazlardı. Yugoslavya Antant içerisindeki müttefiklerinde güvensizlik yaratacak birçok adım atmıştı. Örneğin iki taraf arasında anlaşmanın imzalanmasına giden süreç oldukça hızlı ilerlemişti. Aralık ayı başında Yugoslavya Bulgaristan ile imzalayacağı anlaşmanın bazı detaylarını Antantın üyeleri ile paylaşmış ve telgraflar aracılığıyla mesele tartışılmıştı. Bu temaslarda Yunanistan, böylesi bir anlaşmanın Antantın prensiplerine aykırı olduğu gerekçesiyle buna sıcak bakmadığını ifade etmişti. Metaksas Ankara gönderdiği telgrafta bu "çelişkiyi" ve Bulgar-Yugoslav anlaşmasından duyduğu rahatsızlığı şu şekilde dile getirecekti:

"Yugoslavya ve Bulgaristan arasında imzalanması kararlaştırılan söz konusu bu saldırmazlık anlaşması Balkan Antantı'nın ikinci maddesine aykırıdır. İki taraf arasında imzalanan böylesi bir anlaşma [Balkan Paktı üyeleri arasındaki] işbirliğini baltalamıştır. Her ne kadar Yugoslavya iyi niyetli olsa da bu anlaşma onu zor bir duruma düşürebilir. Çünkü bu anlaşma ile Balkan Anlaşmasından kaynaklanan yükümlülüklerinin tam tersi olduğunda olası bir Bulgar saldırısı halinde Yugoslavya bir çıkmaz içerisine girecektir. Bulgaristan bu anlaşma konusunda oldukça iyi niyetli olduğundan söz ediyor. Ancak aynı Bulgaristan iki ülke arasında uzun bir süredir var olan ekonomik farklılıkların giderilmesi hiçbir adım atma gereği hissetmemiştir. [Kaldı ki] Yunanistan hâlihazırda Bulgaristan meselesinin paktın üyeleri arasında 5 Şubat 1937'de gerçekleşecek toplantıda tartışılması önerisinde bulunmuştu"⁴⁶.

Ankara, gelişmelerden en az Yunanistan kadar rahatsızdı, ancak daha temkinli ve "soğukkanlı" bir tutum benimseme gayreti içerisindeydi⁴⁷. Bu süreçte Ankara ve Roma arasında İtalya'nın

⁴⁶ Andreas L. Gouroumanos, *Anamesa sti Valkaniki Allilengi kai stin Epiidioksi tou Ethnikou Simferondos: Oi Sheseis Athinon-Velgradiou apo tin Ipografi tou Voulgarogiouslavikou Simfonou filias eos tin ptosi tis Kivernisis Stoyanidonich (Ianouariou 1937-Febrouariou 1939)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Thessaloniki, 2009, s.15-16.

⁴⁷ Aras bu konuda uluslararası basında yaptığı açıklamalarda iki taraf arasında yapılacak olan anlaşmanın Balkan Antantı faaliyetleri çerçevesinde olacağını dile getirmişti. Örneğin 30 Aralık'ta *Vreme* gazetesine yaptığı resmi açıklamada Aras ayrıca bu anlaşma ile Bulgaristan'ın Makedonya sınırı konusundaki taleplerinin son

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne dahil olması konusunda yapılan diplomatik temaslar bunun önemli nedenlerinden birisiydi⁴⁸. Ankara, İtalya'nın Akdeniz'de saldırgan politikaları, Oniki Adaları silahlandırması ve son olarak Habeşistan saldırısı sonrasında boğazları yeniden silahlandırmak amacıyla Lozan Anlaşması'nda revizyon talebinde bulunmuştu. Türkiye'nin bu anlaşmaya taraf olan ülkeler ve Yugoslavya'ya 1936 yılı Nisan ayında vermiş olduğu nota kabul edilmiş, 22 Haziran'da başlayan görüşmeler 1 ay sonra boğazların Türk egemenliğine bırakılmasıyla sonuçlanmıştı⁴⁹. Ancak İtalya'nın bu görüşmelere katılmadığı gibi, ortaya çıkan sonucu tanımayacağını ilan etmesi Ankara'yı tedirgin etmişti. Bundan sonraki süreçte Ankara, diplomatik temaslar yoluyla İtalya'yı sözleşmeye dâhil etmeye çalışıyordu. İtalya'nın bu sözleşmeye dahil olmak için öne sürmüş olduğu nedenlerden birisi Türkiye'nin Habeşistan'ın ilhakını tanımasıydı ve bu konuda taraflar arasındaki pazarlık devam ediyordu.

Bu amaçla Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ve İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Ciano arasında 3 Şubat'ta Milano'da kritik bir görüşme gerçekleştirilmiş ve yapılan pazarlıklar neticesinde İtalya'nın Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne dahil olması konusunda "uzlaşmaya" varılmıştı⁵⁰. Öyle ki bu görüşmeler sonrasında Aras uluslar arası basına verdiği demeçlerde Milano görüşmelerinin Balkan Antantı'nı daha da güçlü kıldığına vurgu yapacak Bulgar-Yugoslav Anlaşması ile bu gelişmenin İtalya ve Balkan Devletleri

bulacağına yönelik bir umut ortaya çıkardığını belirtecekti. Aras'ın bu açıklamalarından da anlaşılacağı üzere en azından kamuoyuna verilmeye çalışılan mesaj Bulgaristan'ın benzer bir siyaseti diğer Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerinde de izlemesinin umut edildiği ve bu anlaşmanın Balkan Antantı'nın değerini azaltmayacağı yönündeydi. "Balkan Peace: Yugoslav-Bulgarian Peace", *The Times*, 31 December 1936, s.9

⁴⁸ DDI, *Ottova Serie 1935-1939, Vol. IV (10 maggio-31 agosto 1936)*, The General Secretary Of The Delegation, Bova Scoppa To The Minister Of Foreign Affairs, Ciano, Geneva, 20 July 1936, Documenti 574, s.642-644; Graham Ross, *Oi Megales Dynameis kai i parakmi tou evropaikou kratikou systimatatos, 1914-1945, Ekdoseis Paratiritis, Thessaloniki, 1987, s.165-195.*

⁴⁹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I:1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul, 372-384; Ayrıca bkz. Kudret Özersay, *Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı, 1999.

⁵⁰ DDI *Ottova Serie 1935-1939, Vol.VI, "Ciano, Appunto" (Memorandum)*, Milano, 4 febbraio 1937, Documenti 124, ss.158-160

arasındaki ilişkileri daha iyi bir noktaya taşıyacağını belirtecekti⁵¹. Diğer taraftan Atina ile yaptığı temaslarda Yunanistan'ın bu anlaşmadan endişe etmemesi gerektiğini öne sürecek ve Türkiye'nin Bulgar sınırındaki askeri birliklerinde herhangi bir değişiklik yapmayacağı ve olası bir sorunda Yunanistan'ın arkasında olduğu güvencesi verecekti⁵². Ayrıca bu anlaşmanın Balkanlardaki statükoyu bozacak bir nitelik taşımadığını dile getirecek ve barışa katkı sağlamaya yönelik bir anlaşma olarak değerlendirilmesi önerisinde bulunacaktı⁵³. Yunanistan'da ortaya çıkan bu panik atmosferini dağıtabilmek ve Türkiye'nin anlaşmaya ilişkin neden ciddi bir itiraz getirmiyor olduğuna ilişkin gerekçeler sunmak amacıyla Aras, Ocak ayı başında Atina'ya gitmiş ve burada iki gün boyunca Metaksas ve Mavroudis ile görüşmelerde bulunmuştu. İtalya'nın Atina Büyükelçisi Boscarelli'ye göre Ankara bu gelişmenin Atina ile olan ilişkileri etkilemesinden endişe duyuyordu⁵⁴.

Bu noktada Ankara'nın Yugoslavya'dan talebi en azından iki ülke arasında düşünülen anlaşmanın öncelikli olarak Antant üyeleri arasında gerçekleştirilecek toplantıda tartışılmasıydı. Ancak Yugoslavya "*bunun acil bir konu olduğu ve Bulgaristan nezdinde anlaşmanın imzalanmak istenmediği yönünde bir yanlış anlaşılmaya imkân verilmemesi*" gerekçesini öne sürdü ve bu öneriyi kabul etmedi⁵⁵. Bunun üzerine Aras Atina'ya gönderdiği telgrafta Türkiye'nin böylesi bir anlaşmaya karşı olmadığını ancak şu noktaya özellikle dikkat edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştı:

*"Bu üçüncü bir devletin tuzağı olabilir"*⁵⁶.

Metaksas, Aras'ı bu şüphesinde haklı buluyor ve anlaşmanın İtalya'nın desteği ve teşvikiyle gerçekleşmiş olduğuna inanıyordu⁵⁷.

⁵¹ "The Italo-Turkish Discussion", *The Manchester Guardian*, 6 February 1937, s.17; İtalyan La Tribuna'dan akt. "Ta apotelesmata ton sinomilion metaxi ton k.k. Tsiano-Aras en Milano", *I Proia*, 5 Fevrouariou 1937

⁵² DDI, *Ottova Serie 1935-1939, Vol. VI*, Il Ministro A Belgrado, Indelli, al Ciano, Documenti 145, Belgrado, 9 febbraio 1937, ss.184-185.

⁵³ DDI, *Ottova Serie 1935-1939, Vol. V*, De Astis Al Ciano, Ankara, 30 dicembre 1936, Documenti 696, s.769.

⁵⁴ DDI, *Ottova Serie 1935-1939, Vol. VI*, Boscarelli Al Ciano, Atene, 2 gennaio 1937, Documenti 4, s.5.

⁵⁵ Gouroumanos, agt, s.15-16.

⁵⁶ Istoriko Arheio tou Ipourgiou Eksoterikon (AYE), 1937, Fakelos (f) 13, Upofakelos (if) 1 A/1/D Mavroudis pros apasas (oles) tas Previas, Athina, 23 Ianouariou 1937'den akt. Gouroumanos, agt, s.15-16.

⁵⁷ Linardatos, age, s.58.

Bu nedenle anlaşmaya ilişkin kaygısı daha da artan Yunanistan, Yugoslavya nezdinde yaptığı girişimlerde anlaşmanın Balkan Devletleri arasında yapılacak görüşmelerden sonra gerçekleştirilmesinde ısrar ediyordu. Belki de haklı bir tespitle Ankara ve Bükreş'e gönderdiği telgraflarda anlaşmanın bu toplantı öncesinde imzalanması halinde bunun Antantın prestijini sarsacağını ve artık bir öneminin olmadığına yönelik bir algı ortaya çıkaracağı uyarısında bulunuyordu. Metaksas'ın önerisi "Yugoslavya tarafından küçük düşürülen ve gücendirilen ülkelerin üyelerin her biri Bulgaristan ile aynı anda ikili bir saldırmazlık anlaşması imzalanmasıydı"⁵⁸. Ancak her iki ülkenin de bu talebi, Yugoslavya tarafından "ciddiye alınmadı". Öyle ki Yugoslavya'dan anlaşmanın ertelenmesi yönündeki talebe yanıt ancak 15 Ocak'ta, anlaşmanın imzalanmasına dokuz gün kala herhangi bir açıklama içermeksizin bilgilendirme şeklinde gelmişti. Anlaşılan müttefikler razı gelse de gelmese de bu anlaşma imzalanacaktı; Yugoslavya müttefiklerini bir oldu-bitti ile karşı karşıya bırakıyordu⁵⁹.

15-18 Şubat 1937 tarihleri arasında Balkan Antantı üyelerinin Atina'da yapmış olduğu dördüncü toplantıda Bulgar-Yugoslav anlaşması en önemli gündem maddesi olmuştu. Stoyadinoviç toplantıda yaptığı konuşmada Bulgar-Yugoslav anlaşmasının Balkan Antantı'nın önemini azaltacak bir nitelik taşımadığı görüşünde ısrar etmişti. Anlaşmanın, iki ülke arasında sınır güvenliğini tahsis etmeyi amaçladığını, Yugoslavya'nın Antanta ilişkin sorumluluklarını etkilemeyeceğini, aksine Antantı daha da güçlendirdiğini ve Balkanlarda çözüm bekleyen meseleler var olmaya devam ettikçe Bulgaristan'ın benzer anlaşmaları diğer komşuları ile de gerçekleştirebileceğini öne sürmüştü⁶⁰. Ancak bu açıklamalar hiçbir şekilde tatmin edici bulunmadı. Ankara ve Atina Belgrat'tan Antant üyelerine karşın olası bir Bulgar saldırısı karşısında anlaşmaya sadık kalınacağına yönelik yazılı ve sözlü güvence verilmesini talep etti ancak bu öneri Yugoslavya tarafından kabul edilmedi⁶¹. Yugoslavya

⁵⁸ Gouroumanos, agt, s.15-16. Bkz. *DDI, Ottova Serie 1935-1939, Vol. VI, Boscarelli Al Ciano, Atene, 2 gennaio 1937, Documenti 4, s.5.*

⁵⁹ *DDI, Ottova Serie 1935-1939, Vol. V, Il Ministro A Sofia, Sapuppo, Al Ciano, Sofia, 26 dicembre 1936, Documenti 669, s.747.*

⁶⁰ Uysal, agm, s.277; Patrikiadou Antonia, agt, s.69.

⁶¹ Temelde bu şüphe nedeniyle her iki ülke de Büyük Devletler nezdinde yaptıkları temaslarda Bulgaristan ve Yugoslavya'nın güneye yönelik herhangi bir yayılma siyaseti benimsememesi yönünde bir garanti talep etmiş, sonuç alamayınca iki ülke arasında Edirne sınırın güçlendirilmesi konusunda bir anlaşma imzalamıştı.

anlaşmanın "masum" ve "dost kazanma amacı güden" bir anlaşma olduğunda ısrar ettiğinden en azından mevcut koşullarda Atina ve Ankara'nın Yugoslavya'nın öne sürmüş olduğu iddiaları "kabul etmekten" başka bir alternatifi görünmüyordu.

İtalyan-Yugoslav Yakınlaşması ve Dostluk Anlaşması: 24 Mart 1937

Atina ve Ankara henüz Bulgar-Yugoslav Anlaşması'nın şokunu üzerinden atamamışken Yugoslavya bu kez 24 Mart 1937'de İtalya ile bir dostluk anlaşması imzalayarak "bağımsız" eylemlerine bir yenisini daha ekledi. Bu süreçte de Yugoslav Hükümeti mütteliklerine danışma ihtiyacı hissetmemişti. Hatta İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi P. Lorainne'e göre Yugoslav Hükümeti 4 Şubat'ta iki ülke arasında başlayan gizli görüşmelerden hiçbir şekilde herhangi üçüncü bir devlete bahsedilmemesini özellikle talep etmişti⁶². Yugoslavya'nın dış politikada bu yeni hamlesi, amacının hiç de "Balkan Antantı masasına yeni dostlar kazandırmak" olmadığını kanıtlar nitelikteydi⁶³. En başta Yugoslavya'nın Antanta dahil

Avramovski, agm, s.337-338. Metaksas'a göre bu itirazın temel nedeni Bulgaristan ve Yugoslavya arasında imzalanan gizli bir anlaşmada Yugoslavya bunun tam tersi yönde bir güvence vermiş olmasıydı. Bu kanaatin nedeni bu süreçte doğrudan Metaksas'a gönderilmiş gizli bir istihbarat belgesiydi. Yunan Dışişleri Arşiv kayıtlarında yer alan ve tarih belirlenmemiş olan bu istihbarat belgesine göre söz konusu bu gizli anlaşma toplam 84 maddeden oluşuyordu. Bu anlaşmaya göre her iki ülke bir diğerinin toprak bütünlüğüne tümüyle saygı duyarken, Balkanlardan gelebilecek olası bir saldırı durumunda olası saldırının hangi devletten geldiğine bakılmaksızın karşılıklı her türlü yardım yapılması taahhüt ediliyordu. Saldırının Balkanlar dışından bir devletten gelmesi halinde taraflar istediği gibi hareket etmekte serbestti. Eğer böylesi bir anlaşma gerçekten imzalanmışsa ve böylesine maddeleri içeriyorsa bu açıkça şu anlama geliyordu: Bulgaristan Yunanistan'a saldırırsa Yugoslavya Balkan Antantı yükümlülüklerini yerine getirmeyecek, muhtemelen Antantı terk ettiğini beyan edecek ve Bulgaristan'la birlikte hareket edecekti. AYE: 1937/7/2, Rosettis pros Ipourgiou Eksoterikon, No.635, Belgradi, 9 Martiou 1937'den akt Gouroumanos, agt, s.36.

⁶² Roma ve Belgrad arasında 4 Şubat'ta görüşmelerin başladığı gün ayrıca Aras ve Ciano arasında Milano'da oldukça kritik bir görüşme yapılmış ve iki ülke arasındaki sorunların çözümünde bu görüşme önemli bir dönüm noktası olmuştu. DBFP, Series 2, Vol.18, Loraine to Foreign Office, Telegram No.170, Angora, 12 February 1937.

⁶³ Böylesi bir anlaşma olduğuna dair günümüzde de kesin bir bilgiye sahip değiliz. Ancak o dönemki koşullarda Metaksas bu istihbarat bilgisine ciddi bir şekilde itimat etmişti. Nitekim anılarında Metaksas iki taraf arasındaki bu anlaşma ile Bulgaristan'ın Makedonya'da Yugoslavya'nın talep etmiş olduğu topraklarda hak iddiasında bulunmaktan vazgeçiyor, bunun karşılığında Yugoslavya Bulgaristan'ın

olmasındaki temel motivasyonun İtalyan tehdidi algısı olduğundan söz etmiştik. Peki, Yugoslavya sınır güvenliğine en büyük tehdit olarak gördüğü İtalya ile neden bir dostluk anlaşması imzalama ihtiyacı hissetmişti?

İtalya'nın 1935'te Habeşistan'a saldırması, Milletler Cemiyeti'nin işgali önleme ve sonlandırma konusunda etkisiz kalması, Avrupa'da statükonun devamından yana birçok ülkeyi tedirgin etmişti. Benzer bir şekilde Yugoslav Hükümeti nezdinde de savaş sonrası anlaşmaların devam edebilmesinin artık giderek imkânsız bir hale gelmeye başladığı algısını güçlenmeye başlamıştı. Büyük Devletler ve Milletler Cemiyeti'nin İtalya'nın saldırgan politikalarına karşı gelememiş olması Yugoslavya'nın olası bir İtalyan saldırısına karşı savunmasız olduğu anlamına geliyordu. İşte böylesi koşullarda Yugoslavya İtalya'nın Balkanlara ilişkin siyasetinden ciddi anlamda tedirginlik duyuyor, İtalya'ya karşı müttefiklerinin kendisini koruyabileceğine inanmıyordu⁶⁴. Nitekim Yunanistan en başta açık bir şekilde böylesi bir durumda tarafsız kalacağını beyan etmemiş miydi?

Yugoslavya'nın İtalya ile bu anlaşmayı imzalamasındaki bir diğer etken İtalya'nın Balkanlarda Yugoslavya'nın çıkarlarına aykırı bir siyaset gütmeyeceğine yönelik bu devlete verdiği kimi sözlü güvencelerdi. Bu süreçte İtalya Yugoslavya ile ilişkilerin normalleştirilmesi konusunda girişimlerde bulunmuş, hatta Mussolini'ni Dalmatya'nın artık iki ülke arasında hiçbir şekilde sorun oluşturmadığını resmi olarak Yugoslavya'ya belirtmiş, ayrıca Arnavutluğun ise bağımsızlığının İtalya tarafından tanındığı güvencesi verilmişti. Hatta Mussolini, iki taraf arasında bir dostluk ve ittifak anlaşması imzalanmasını dahi gündeme getirmişti.

Bir başka etken ise Yunanistan'ın Antant'ın bağlayıcı ilkelerini yok saymaya yönelik yapmış olduğu kimi açıklamalarıdır. Örneğin 1 Mayıs 1936'da Metaksas şöyle bir açıklamada bulunmuştu: "*Antantın öngördüğü tüm Balkan sınırlarının güvenliğini karşılıklı olarak güvence altına almak yerine sadece Bulgar sınırının güvenlik altına*

Ege'ye çıkan topraklara yönelik taleplerini, (özellikle Trakya ve Selanik) desteklediğini dile getiriyor. Metaksas, İmerologio, Tom.4, s.80-81

⁶⁴ Zivko Avramovski, "The Yugoslav-Bulgarian Perpetual Friendship Pact of 24 January 1937", *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*, C.11, S. 3, 1969, s.316.

alınması olarak değiştirme kararı alınmalıdır"⁶⁵. Metaksas'a göre bu koşullarda Yunanistan'ın yeni siyaseti şu şekilde olmalıydı: Eğer Arnavutluk tek başına Yugoslavya'ya saldırırsa Yunanistan Yugoslavya'nın yardımına gidecektir. Ancak Yunanistan Büyük bir güç tarafından desteklenen bir Balkan devletinin bir diğer Balkan devletine yönelik olası saldırısında kendi başına hareket etme özgürlüğü hakkını saklı tutmak niyetindedir. Bunun temel nedeni Metaksas yönetiminin İtalya ile bir çatışma riskini göze almak istememesi ve İtalya'nın Arnavutluk üzerinden Yugoslavya'ya gerçekleştirebileceği olası bir saldırıda bu devleti koruma yükümlülüğünü taşımak istememesiydi. Yunanistan'ın bu tutumu Yugoslavya'nın İtalya ile yakınlaşmasının önemli nedenlerinden birisiydi⁶⁶.

İki ülke arasındaki anlaşma ekonomik ve politik konuları içeren toplam 8 maddeden oluşuyordu. Anlaşmanın ekonomik maddelerine göre ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin daha da geliştirilmesi, bu amaçla özel bir organizasyon oluşturulması ve bu konuda çalışmalarda bulunması kararlaştırılıyordu. Bunun yanında anlaşma, her iki ülke de deniz sınırları dâhil olmak üzere karşılıklı tüm sınırlara saygı duyulacağını, bir tarafın üçüncü bir ülkeden herhangi bir saldırıya maruz kalması halinde ise diğer tarafın saldırıyı gerçekleştiren devletin çıkarlarına yarayacak her türlü eylemden kaçınacağını taahhüt ediyordu. Anlaşmanın bir başka önemli maddesine göre taraflar olası bir uluslararası karışıklık durumunda çıkarlarının tehdit altında olduğu sonucuna varırsa birbirlerine danışarak hareket etme kararı alıyorlardı⁶⁷. İki taraf arasında önemli bir uzlaşmazlık yaratan Arnavutluk meselesi konusunda ise anlaşmada herhangi bir madde yer almamasına rağmen taraflar yaptıkları resmi açıklamalarda Arnavutluk'un "siyasi bağımsızlığına" ve sınırlarına her iki tarafın da saygı duyacağını belirtiyordu⁶⁸.

Bu anlaşma ile İtalya, Habeşistan'ın işgalini ve Arnavutluk'ta kendi etkisi altındaki rejimi Yugoslavya'nın tanımamasını sağlamış, bu ülkeyi

⁶⁵ "Balkan Entente Conference: Revision of Greek Policy", *Times*, 2 May 1936, s.13

⁶⁶ "Balkan Entente Conference: Revision of Greek Policy", *Times*, 2 May 1936, s.13

⁶⁷ DDI, Ottova Serie 1935-1939, Vol. VIII, Istituto Poligrafico E Zecca Dello Stato, Rome, 1999, "Accordi It Alo-Jugoslavi: Trattato D'amiczia It Alo-Jugoslavo, Documenti 340, s.402-403

⁶⁸ DDI, Ottova Serie 1935-1939, Vol. VIII, Il Ministro Degli Esteri, Ciano, Al Presidente Del Consiglio E Ministro Degli Esteri Jugoslavo, Stojadinovic, *Belgrado*, 25 marzo 1937, s.404-405

kendi ekonomik etki alanına dahil etmeyi başarmış ve en önemlisi üçüncü bir devlete yönelik yapılacak herhangi bir savaşta Yugoslavya'nın tarafsız kalacağı garantisini elde etmişti. Bu, şu anlama geliyordu: İtalya Arnavutluk üzerinden Yunanistan'a saldırırsa Yugoslavya müttefikine yardıma gitmeyecekti. Yugoslavya açısından bakıldığında ise öncelikle Yugoslavya en büyük dış politika korkusu olan İtalyan tehdidini bertaraf ediyor, ikinci olarak İtalya'nın Hırvatistan'daki ayrılıkçı harekete vermiş olduğu açık desteğin son bulacağı güvencesini elde ediyordu. Dahası İtalya özellikle Hırvatistan ve Slovenya'daki azınlıklara yönelik kötü muameleyi tanıyor ve bunun tekrarlanmayacağı yönünde Yugoslavya'ya sözlü güvence veriyordu. Üçüncüsü İtalya tarafından verilecek bazı ticari ayrıcalıklarla Yugoslavya ekonomik olarak içinde bulunduğu darboğazdan çıkabilmek için bir fırsat yakalıyordu⁶⁹. Anlaşma ile her ne kadar İtalya Yugoslavya'nın Balkan Antantı'na ilişkin yükümlülüklerini tanıyor olsa da "bir üçüncü ülkeye İtalyan saldırısı konusunda Yugoslavya'nın tarafsız kalmayı taahhüt ediyor olması oldukça önemliydi.

Ciano, gerçekleştirmiş olduğu uluslararası temaslarda, bu anlaşmanın taraflar arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgedeki genel barışın sağlanması amacıyla karşılıklı ilişkilerin dürüst ve kalıcı bir zemine oturtulmasının amaçlandığını dile getiriyordu⁷⁰. Benzer bir şekilde Yugoslavya tarafından yapılan resmi açıklamalarda da bu anlaşmanın İtalya ve Yunanistan arasında yapılan anlaşmanın bir benzeri olduğuna vurgu yapılıyor ve temelde amacın barışa katkı sağlamak olduğu ve Yugoslavya'nın hiçbir şekilde kendisini bu birlikten uzaklaştırmak gibi bir niyeti olmadığı öne sürülüyordu⁷¹. Örneğin anlaşmadan birkaç gün sonra Stoyadinoviç uluslararası basına yaptığı açıklamada Bulgaristan'la yapılan anlaşma ile Doğu sınırlarının güvenlik altına alındığını (aynı zamanda Makedonya meselesinin çözüme kavuşturulduğunu) ve şimdi bu

⁶⁹ "I Ipografeisa eis Velgradion Italoyougoaslaviki simfonia haraktirizetai os ehousa istorikin simasian", *Akropolis*, 27 Martiou 1937.

⁷⁰ *DDI, Ottova Serie 1935-1939, Vol. VIII*, Il Ministro Degli Esteri, Ciano Aı Ministrı A Budapest, Vinci, E A Vienna, Salata, *Roma, 24 marzo 1937*, Documenti 323, s.385-386.

⁷¹ "Ipegrafei simfonia İtalias kai Yugoslavias", *Akropolis*, 26 Martiou 1937; "To İporgrafen simfonon metaksi tis İtalias kai Yugoslavias pagionei tin irini tis Evropis", *Vradini*, 26 Martiou 1937; "Italo-Yugoslav Agreement", *The Times*, 24 March 1937, s.16

anlaşma ile batıda İtalya ile olan sınır güvenliği meselesinin tümüyle çözüme kavuşturulduğunu belirtmişti⁷².

Yunanistan, Bulgar-Yugoslav anlaşmasında bir gizli madde olduğunu öne sürmüştü. Benzer bir şekilde bu anlaşmada da böylesi bir maddenin olup olmadığı bilgisine sahip değiliz. Yapılan bu açıklamalara ve anlaşmaların (en azından kamuoyuna açıklanan) içeriğine bakıldığında bu anlaşmanın da Balkan Antantı'na yönelik herhangi bir "art niyet" taşımadığı öne sürülebilir. Nitekim Türk ve Yunan basını anlaşmayı bölgedeki barışa katkı sağlayacak bir gelişme olarak değerlendirmeyi tercih ederken İtalyan basını anlaşmayı "Yugoslavya'nın İtalyan yörüngesine getirilmiş olmasından dolayı büyük bir diplomatik zafer" olarak değerlendiriyordu⁷³.

Türkiye ve Yunanistan'ın İttifak Arayışı: İnönü'nün Atina, Metaksas'ın Ankara Ziyareti

Atina ve Ankara kamuoyuna yaptığı açıklamalarda bu anlaşmanın "Balkanlardaki statükonun korunmasına yönelik yeni bir garanti" olduğunu dile getiriyor olsa da⁷⁴ her iki ülke de aslında artık bir yol ayrımına gelindiğine inanıyordu. Antantın üyelerinden biri Antantın oluşturulma gerekçesi olan iki "düşman" ile açık bir işbirliği sürecine giriyor ve üstelik bu konuda önceden müttefiklerine danışma ihtiyacı dahi hissetmiyordu⁷⁵. Belli ki Yugoslavya Doğu'da ve Batı'da sınırlarını güvenlik altına almayı amaçlarken müttefiklerine vermiş olduğu taahhütleri görmezden gelmeyi tercih ediyordu. Bu durum açık bir şekilde Yugoslavya'nın, dolaylı olarak dış politikasına ilişkin konularda müttefikleri ile ortak bir siyaset belirlemek niyetinde olmadığını ortaya koyuyordu. Antant ikiye bölünme tehlikesiyle karşı karşıyadı⁷⁶. Üstelik tüm bunlar İtalya ve Almanya arasındaki işbirliğinin giderek bir ittifaka dönüştüğü, Bulgaristan'ın hızla

⁷² "Italo-Yugoslav Pact Signed", *The Times*, 27 March 1937, s.12

⁷³ DBFP, Series 2, Vol.18, Lorraine to Foreign Office, Telegram No.549, İstanbul, 28 May 1937.

⁷⁴ *DDI Ottova Serie 1935-1939, Vol. VI*, Galli al Ciano, Documenti 222, Ankara, 2 Marzo 1937, ss.280 281.

⁷⁵ Gerçekten de anlaşma Türkiye ve Yunanistan açısından büyük bir sürpriz olmuştu. Kısa bir süre önce özellikle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda iki taraf arasında bir diyalog başlamıştı ancak böylesi bir anlaşmanın bu kadar kısa bir süre içerisinde tamamlanacağı beklenmiyordu. Bkz. "Yugoslavia and the Roma Bloc", *The Times*, 5 February 1937, s.13.

⁷⁶ Panagiotis Dimitrakis, "Greek Military Intelligence and the Italian Threat, 1934-1940, *Journal of Intelligence History*, Vol.7, No.1, 2007, ss.1-29.

silahlandığı ve İtalya Doğu Akdeniz'deki donanma kapasitesini en üst seviyeye çıkardığı ve Avrupa'nın hızla yeni bir savaşa sürüklendiği kritik bir süreçte gerçekleşiyordu.

Bu gelişmeler karşısında Atatürk ve Metaksas'ın önünde iki seçenek vardı: Birincisi Antantın yeniden güçlendirilmesi yönünde girişimlerde bulunmak, ikincisi ise Antantın fiilen işlevini yitirdiğini kabul etmek ve iki taraf arasında yeni bir ittifak oluşturmaktı. Metaksas Balkan Antantı'nın artık tümüyle işlevini yitirdiğini ve yerine Türkiye ve Yunanistan arasında yeni bir ittifak kurulması gerektiği düşüncesindeyken Atatürk, bu konuda diplomasinin tüm imkânlarının sonuna kadar denenmesinden yanaydı.

Aslına bakılırsa Metaksas en başından beridir Antantın Yunanistan'ı İtalyan ve Bulgar tehdidine karşı koruyamayacağına inanıyordu⁷⁷. Dolayısıyla Metaksas'a göre Yugoslavya'ya daha fazla "bel bağlamak" anlamsızdı; Antant'ın kurtarılması artık mümkün değildi. Benzer dış politika tehdit algısına sahip⁷⁸ iki ülke savunmasını güçlendirebilmek amacıyla ortak hareket etmeli ve Balkan Antantı dışında bir ittifak oluşturmalydı⁷⁹. İşte tam da nedenle Metaksas temaslarda bulunmak

⁷⁷ Yannis Koliopoulos, *Palinorthosi, Diktatoria, Polemos, 1935-1941: O Bretanikos paragontas stin Ellada*, Ekdoseis Esteia, Athina, 1985, s.58. Metaksas Yunanistan'ın hiçbir şekilde ne Bulgaristan ve İtalya ne de başka bir devletle yeni bir savaşa girmemesi gerektiğine inanıyordu. Olası bir savaşta dünya ekonomik krizinin etkilerinden hala kurtulamamış Yunanistan'ın ayakta kalmasının imkânsız olduğunu düşünüyordu. Ancak savaşa dâhil olmak zorunda kalması halinde Metaksas Antant'ın Yunanistan'ın savunma ihtiyaçlarını karşılayabileceğine inanmıyordu. Ona göre Antant, özellikle İtalya'dan gelebilecek bir donanma saldırısı karşısında Yunanistan'ı korumaya yeterli olamayacaktı. Yunanistan'ın birçok kıyı şehri, Ege'de çok sayıda adası vardı ve bu koşullarda Balkan Devletleri'nin Yunanistan'ı koruyabilmesi mümkün değildi. Bir İtalyan saldırısı karşısında yeterli donanma gücüne sahip olmayan Yunanistan, ayrıca Bulgaristan saldırısına karşı koyabilecek bir durumda da değildi. Yugoslavya ve Romanya Ege'de bir tehdit karşısında Yunanistan'a yardım edebilecek bir noktada değildi. Kaldı ki Balkan Antantı fiilen son bulmuş; İtalyan ve Bulgaristan tehdit algısına şimdi "müttefik" Yugoslavya da dâhil olmuştu. Bu nedenle iki taraf arasında oluşturulacak askeri bir ittifak Yunanistan'ın Makedonya ve Trakya'daki topraklarının tehdit altına girmesi anlamına geliyordu. Metaksas'ın görüşlerine ilişkin bkz. Ioannis Metaksas, *To Prosopiko tou Ímerologio*, Tom.4, Ekdoseis Ikaros, Athina, 1960, ss.80-81.

⁷⁸ Dimitris Kitsikis, *I Hellas tis 4is Augoustou kai Megales Dinameis*, Deftheri Ekdosi, Athina, Ekdoseis Elefhtereis Skepseis, 1950, s.390.

⁷⁹ Benzer bir şekilde bu anlaşmadan endişe duyan Romanya Dışişleri Bakanı Antonescou, 16-19 Mart 1937 tarihleri arasında Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiş ve bu ziyarette yeni bir Balkan Anlaşması imzalanması önerisinde

ve planı konusunda Ankara'yı bilgilendirmek amacıyla İnönü'yü Atina'ya davet etti.

Atatürk, dış politikada barışçıl ve sağduyulu bir politika izleyen, uluslar arası ilişkilerde mümkün olduğunca karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi ve sorunlara diplomatik yollar üzerinden çözüm bulunması yönünde bir siyaset tarzı benimseyen bir liderdi⁸⁰. Atatürk aynı zamanda dış politikada değişen koşulları erken fark edip buna uygun adımlar atmaktan da geri kalmayan gerçekçi bir liderdi. Başlangıçta Bulgar-Yugoslav Anlaşması konusunda Yunanistan kadar ciddi bir endişe duyulmamıştı. Hatta bir açıdan bu "Slav dayanışmasını" Türkiye'nin kendi çıkarlarına uygun gördüğü dahi iddia edilebilir: Nitekim 4 Şubat'ta Aras, Milano'da Ciano ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne ilişkin yapmış olduğu görüşmede Anti-Bolşevik bu iki ülke arasındaki yakınlaşmadan memnuniyet duyduğunu ifade etmişti⁸¹. Yine bu görüşmede Ciano'nun Montrö'ye dahil olunacağına dair güvence vermiş olması⁸² meselelerin diplomatik yollarla çözülebileceğine dair ciddi bir umut yaratmıştı. Bunun yanında İtalyan-Yugoslav Anlaşması Türkiye'de büyük bir hayal kırıklığına yol açmış, Yugoslavya'nın Balkan Antantı'na yönelik sadakati ciddi anlamda sorgulanırken Atatürk, Yunanistan'la olan bağların daha da güçlendirilmesi konusunda daha da ikna olunmuştu. Ankara böylesi bir anlaşmaya imza atarak Yugoslavya'nın fazla ileri gittiğini kabul ediyordu ancak bununla birlikte Yunanistan'ın dış politikasında fazlasıyla İtalyan ve Bulgar korkusuna kapıldığına inanıyordu⁸³. Kısacası Atatürk, Ankara ve Atina arasında böylesi bir girişim başlatmadan önce ilk seçeneğin sonuna kadar denenmesi kararlılığındaydı. Bu nedenle Atatürk'ün direktifiyle İnönü ve Aras

bulunmuştu. Gouroumanos, agt, s.65; Mustafa Bıyıklı, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Dış Politika Konuşmaları*, Hiperlink, İstanbul, 2011, s.137-138.

⁸⁰ *Atatürk'ün Millî Dış Politikası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981; Ayrıca bu konuda farklı değerlendirmeler için bkz. Sadi Irmak, "Atatürk'ün Dış Politika ilkeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.3, S. 9, 1987 ss. 487-495; Bekir Tünay, Sadi Irmak, "Atatürk ve Liderlik", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.1, S.2, 1985, ss. 555-571; Mehmet Gönübol-Ömer Kürkçüoğlu, "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I, S. 2, 1985, ss.451-473

⁸¹ *DDI Ottova Serie 1935-1939, Vol.VI, "Ciano, Appunto"* (Memorandum), Milano, 4 febbraio 1937, Documenti 124, ss.158-160

⁸² *DDI Ottova Serie 1935-1939, Vol.VI, "Ciano, Appunto"* (Memorandum), Milano, 4 febbraio 1937, Documenti 124, ss.158-160

⁸³ DBFP, Series 2, Vol.18, Loraine to Foreign Office, Telegram No.549, İstanbul, 28 May 1937.

paktın geleceğine ilişkin kesin bir karara varılması amacıyla yaklaşık 40 gün sürecek bir Balkan turuna çıktı⁸⁴.

İnönü liderliğindeki Türk heyeti ilk olarak Belgrat'ı ziyaret etti⁸⁵. İnönü burada Stoyadinoviç ile yaptığı görüşmede Yugoslavya'nın Antantın uluslar arası yükümlülüklerine yönelik "sağduyulu" davranmasını istedi. Stoyadinoviç ise Yugoslavya'nın dış politikasında hiçbir değişiklik olmadığını, müttefikleri ile genel amaçlar doğrultusunda hale aynı fikirde olduğunu, İngiltere'nin Akdeniz'deki varlığının hala hükümeti tarafından barış ve güvenliğin garantisi olarak görüldüğünü öne sürdü⁸⁶. Daha sonraları Eden ile yaptığı görüşmede Stoyadinoviç anlaşmanın İtalya'nın saldırgan emellerinden (*agressive intentions*) duyulan kaygı nedeniyle imzalandığını dile getirecekti⁸⁷. Bir sonraki durak olan Sofya ziyaretinde ise İnönü'nün temel amacı Bulgaristan'ın Antanta dâhil olmaya niyeti olup olmadığını anlamaktı. 21 Nisan'da Bulgar Kralı Üçüncü Boris ve Kioseivanov ile yapılan görüşmeler Bulgaristan'ın hiçbir şekilde Balkan Antantı'na dahil olmak gibi bir niyetinin olmadığını ortaya koymuştu.

Yugoslavya'nın açıklamalarının tatmin edici olmaktan uzak olması ve özellikle Bulgaristan'ın Antanta dâhil olmama konusundaki kararlılığı Türk heyetinin Atina ziyaretini çok daha önemli kılıyordu. Ankara'nın Balkanlarda bir İtalyan, Bulgaristan ve Yugoslavya bloğu oluşmaya başladığına yönelik kaygıları giderek büyüyordu. Üstelik Şubat ayında İtalya ile başlayan yakınlaşmada Akdeniz'deki İngiliz-İtalyan uzlaşmazlığı nedeniyle bir türlü istenilen ilerleme sağlanamıyordu.

⁸⁴ İnönü sık bir şekilde yurtdışı gezisine giden bir Başbakan değildi. Sadece bu gerçek üzerinden dahi İtalyan-Yugoslav Anlaşması'ndan Türkiye'nin ne denli rahatsızlık duyduğu ve bu nedenle diplomatik olarak bir şeyler yapma zorunluluğu hissettiği iddia edilebilir. Siyasi kariyerindeki en uzun bu gezide İnönü, Aras ile birlikte 10-20 Nisan'da Yugoslavya, 21 Nisan'da Bulgaristan, 6 Mayıs'ta bir kez daha Bulgaristan, 7 Mayıs'ta İsviçre, 8 Mayıs'ta Paris, 9 Mayıs'ta Londra, 23 Mayıs'ta Belgrat ve 24 Mayıs'ta Atina'da bulundu. Bkz. <http://www.ismetinonu.org.tr/index.php/ismet-inonunun-yurtdisi-ve-yurtdisi-gezileri/ismet-inonunun-1924-1973-arasi-yurtdisi-gezileri> (Erişim tarihi, 13 Ocak 2018)

⁸⁵ "Turkish visit to Yugoslavia", *The Times*, 12 April 1937, s.13; "Turkish visit to Yugoslavia", *The Times*, 14 April 1937, s.13. Bu ziyaret aynı zamanda Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanmasından sonra Yugoslavya (aynı zamanda Sırbistan) Başbakan düzeyinde yapılan ilk resmi ziyaretti

⁸⁶ DBFP, Series 2, Vol.18, Lorraine to Foreign Office, Telegram No.549, İstanbul, 28 May 1937.

⁸⁷ DBFP, Series 2, Vol.19, Eden to Campbell, Telegram No.249, Foreign Office, 14 October 1937.

Dolayısıyla İtalya ile ilişkilerin bir türlü normalleşmemesi nedeniyle İtalyan-Yugoslav anlaşması Türkiye'nin bölgedeki güvenliğini tehdit edici bir nitelik taşıyordu. Benzer bir şekilde Yunanistan, İtalya'nın Akdeniz'deki tehditkâr siyasetinden kaygılanıyor, özellikle Oniki Adalar ve Rodos'un silahlandırılmasını Doğu Ege Adalarına yönelik bir tehdit olarak görüyordu.

İşte böylesi koşullarda İnönü, 25 Mayıs'ta Atina'ya geldi. İki taraf arasında oldukça sıcak bir atmosferde gerçekleşen görüşmelerde o döneme kadar hiç görülmemiş bir dostluk ve "kader ortaklığı" havası vardı. Aynı akşam onuruna verilen yemekte Metaksas içinde bulunulan oldukça güç koşullarda İnönü'nün Atina ziyaretinin Türk-Yunan dostluğunun ne denli sağlam olduğunu gösterdiğini dile getirirken, Atatürk'ün telefonla iletmiş olduğu mesaj sesli olarak davetlilere okundu. Bu mesajda Atatürk şunları ifade etti:

"Şu anda tarafıma ulaşmış olan bilgiler orada bir kardeşlik ve dostluk ortamında bulunduğunuz yönündedir. Yanınızda bulunamadığım için sizi ne kadar kışkırdığımı sözlerle ifade etmem mümkün değildir. Orada anlaşmamızı ve aramızdaki uyumu sonsuza kadar devam ettireceğimize inandığım çok kıymetli temsilcilerle birliktesiniz. Tüm kalbi duygularıyla dostlarım en içten dileklerini iletmenizi rica ederim".

Atatürk ayrıca mesajında Balkan Antantı üyeleri arasında tek bir sınır olduğunu, bu sınıra yönelik kötü emelleri olan herhangi bir devletin "güneşin kavurucu sıcağına" maruz kalma riskiyle karşı karşıya olduğunu, bu konuda bir eyleme kalkışmadan önce bu tavsiyesini dikkate almaları gerektiğini ve Balkan Antantı'nın Balkan dostluğunun temeli olduğunu dile getirdi. Atatürk'ün bu sözlerine verdiği yanıtta Metaksas, Atatürk'ün Balkanlarda tek bir sınır olduğu yönündeki sözlerine tümüyle katıldığını ve Yunanistan'ın da amacının Balkan Devletleri arasındaki uyumu devam ettirmek olduğunu dile getirdi ve sözlerini şu şekilde noktaladı:

"Hepimiz her konuda tümüyle sonsuza kadar hemfikiriz"⁸⁸

Karşılıklı telefon görüşmesinin sonlandırılmasından sonra Atatürk'ün bu sözlerine harfiyen katıldığını dile getiren Metaksas, Türkiye ve Yunanistan'ın bölgede ortak çıkarlarının olduğunu ve bu nedenle iki

⁸⁸ "Eimathe Pliros kai Esaei Simfonei", *Vradini*, 26 Maiou 1937; "Yunan Kralı dün Başvekilimizi kabul ederek bir müddet görüştü: "Yunanistan ve Türkiye bütün mesail üzerinde tam bir itilaf halindedir", *Akşam*, 26 Mayıs 1937.

taraf arasındaki karşılıklı uzlaşmanın ne denli önemli olduğuna dikkat çekti. Konuşmasında ayrıca İnönü'nün iki ülke arasındaki dostluk bağlarının güçlendirilmesi için büyük bir çaba sarf ettiğini ve her iki ülkenin de tüm gayretinin barışçıl tüm imkânları kullanarak Balkan işbirliğini sürdürmek olduğunu dile getirdi. Son olarak İnönü şöyle konuştu. “Dünya uygarlığı için oldukça önemli olan bu çok değerli dost ve müttefik ülkenize gelmekten dolayı büyük bir memnuniyet duymaktayım. Yunanlılarla yüzyıllar boyunca yapmış olduğumuz savaşlar artık kesin bir dostluğa, istikrarlı ve sıkı bir işbirliğine dönüşmüş durumdadır. Bu değişim her iki toplumun da psikolojik ve etik olarak gelişmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Dört Balkan ülkesi arasındaki ittifak bölgede bir barış ve güvenlik atmosferinin oluşmasını sağlamıştır ve bu nedenle Avrupa'nın en istikrarlı ve barışçıl organizasyonudur”.

Yunan basınında ziyarete ve genel olarak Türk-Yunan ilişkilerine ilişkin çıkan yazılar, oldukça yapıcı ve olumluydu. Yunan gazeteler genel olarak İnönü'nün gerek kişiliği gerekse siyasi yeteneklerinden büyük bir övgüyle söz ederken⁸⁹ Türk-Yunan dostluk ve işbirliğinin Balkan Antantı'nın temeli olduğuna vurgu yapılıyordu. Örneğin 25 Mayıs'ta *Vradini* gazetesi “örnek model” başlık yazısında Avrupa'da diplomatik atmosferin oldukça kasvet verici olduğu devletler arasındaki ilişkilerin ihtiras, nefret ve entrikalarla dolu olduğu bir noktada tarihi savaşlarla dolu bu iki halkın ortak refah ve güvenlik için el ele yürüdüğünü dile getirecekti⁹⁰. Gazeteye göre ayrıca Türk-Yunan dostluğu ve Balkan Antantı bir zamanlar Avrupalıların çıkar savaşlarına sahne olmuş Balkanlar'da şimdi düzen, işbirliği ve barışın hâkim olduğunu kanıtlıyordu.

Akropolis gazetesi “Çok sevgili yabancımız” başlıklı yazısında beş yüz yıldır savaşmakta ve birbirini boğazlamakta olan iki toplumun şimdi kutsal bir dostlukla birbirine bağlı olduğunu ve aynı amaç için mücadele ettiğini yazacaktı⁹¹. 26 Mayıs'ta “Güzide dost ve müttefikimiz” başlıklı yazısında *Ethniki* gazetesi iki taraf arasında samimi bir dostluğun var olduğunu ve İnönü'nün Atina'ya olan ziyaretinin Yunan halkını çok mutlu ettiğini dile getirecekti⁹². *Estia*

⁸⁹ Bu süreçte *Ethnos*, *Atinai*, *Rizospastis*, *Embros* gibi önemli gazeteler Metaksas'ın uyguladığı sansür nedeniyle yayın yapamıyordu.

⁹⁰ “İpodeigma”, *Vradini*, 25 Maiou 1937.

⁹¹ “O Prosfilis ksenos mas”, *Akropolis*, 25 Maiou 1937.

⁹² “O Diaprepeis filis kai Simmahos”, *Ethniki*, 26 Maiou 1937

"Bugünkü misafirimiz" başlıklı yazısında İnönü'nün aslında bilinmeyen bir yabancı olmadığını, Türk-Yunan dostluğunu arzulayan bir lider olduğunu yazacaktı. Gazete ayrıca Türk-Yunan dostluğunun Balkan coğrafyası için istikrar anlamına geldiğini ve Türkiye ile Yunanistan'ın bu konuda aynı ideale bağlı olduğunu dile getirecekti. Türkiye ve Yunanistan'ın bir "milli organizasyon" sürecinde olduğunu dolayısıyla içeride yapılması gereken çok iş varken dışarıda mümkün olduğunca barışı korumaya gayret göstermesi gerektiğini, buna şiddetle ihtiyaçları olduğunu dile getirecekti. Her iki toplumun da geçmişlerini unutmadıklarını ancak bu geçmişi geride bırakarak bunun üzerine yeni bir gelecek inşa etme konusunda samimi bir isteklilik içerisinde olduğunu ve bu nedenle yeni bir geleceğe doğru ilerlediğini yazacaktı⁹³. Son olarak *I Proeia* gazetesi 25 Mayıs'taki yazısında iki millet arasındaki dostluğun hiçbir şekilde ne Balkan Antantı ne de başka diplomatik kaygılardan kaynaklandığını, bu dostluğun iki akraba millet (*siggeneis ethnei*) arasında samimi bir dostluk olduğunu belirtti. Ayrıca taraflar arasındaki ortak düşünce ve duyguların yüzyıllar içerisinde olgunlaştığını öne süren gazete, tarihsel koşullar dolayısıyla bu iki milletin zaman zaman karşı karşıya geldiğini ancak birbirlerine olan "hayranlık hissi ve dostluk düşüncesini" hiçbir zaman terk etmediklerini öne sürdü. Tarihsel süreçte Türkler ve Rumların Anadolu'da ve Doğu Akdeniz'de başat iki önemli aktör olduğunu ve Ege denizi üzerinden kollarını birleştirmiş olan bu iki milletin uluslararası koşulların oldukça sıkıntılı olduğu şimdiki koşullarda büyük bir ortaklık kurmaması için hiçbir neden olmadığını dile getirdi⁹⁴.

Aslında her iki ülkenin de üzerinde tümüyle hemfikir olduğu konu Balkan Antantı içerisindeki uyum değildi; Akdeniz'de İtalya'nın İngiltere'nin pozisyonunu zayıflatması halinde bunun hem Yunanistan hem de Türkiye için büyük bir felaket olabileceği gerçeği⁹⁵. Bu noktada zorunlu olarak farkına varılan bir diğer gerçek her ne kadar Türkiye ve Yunanistan'la aynı görüşü paylaştığını iddia ediyor olsa da aslında Yugoslavya'nın dış politikada

⁹³ "O Simerinos mas Ksenos", *Hestia*, 26 Maiou 1937.

⁹⁴ "Ta dio Ethni", *I Proiai* 25 Maiou 1937.

⁹⁵ DBFP, Series 2, Vol.18, Lorraine to Foreign Office, No.549, İstanbul, 28 May 1937.

Alman-İtalyan eksenine dahil olmakta kararlı görüldüğü gerçeğiydi⁹⁶.

Bu nedenle Ankara ve Atina arasındaki ittifak arayışı hız kazandı ve bu kapsamda önemli bir adım daha atıldı. Bu kez Metaksas, 18 Ekim’de bir zamanlar Osmanlı Devleti için “ana düşman gemisi” olarak nitelendirilen Averoff ile şimdi tamamen farklı bir amaçla İstanbul’a geldi⁹⁷. Aynı gün Akşam gazetesine verdiği demeçte Metaksas “biz iki memleket o kadar yakından birbirimize bağlı bulunuyoruz ki bundan daha mükemmel bir anlaşmaya imkân yoktur” ifadelerini kullandı⁹⁸. Haber gazetesine verdiği demeçte ise çok daha samimiydi.

“Bir gün Tanrı’nın yardımıyla muhtemelen Yunanistan ve Türkiye arasında bir sınır olmayacak ve iki toplum birleşecektir. O günü görüp göremeyeceğimi bilmiyorum, ancak bunu görecek olan Türk ve Yunanlıları şimdiden kiskanyorum”⁹⁹.

Ertesi günkü Aras’ın açıklaması oldukça benzerdi. Teşvik Rüştü Aras 20 Ekim 1937’de yapılan basın toplantısında Yunan Ethnos gazetesi muhabirinin “görüşmelere ilişkin yapmak istediğiniz bir açıklama var mı?” sorusuna şu şekilde karşılık verecekti:

“Nasıl bir açıklama yapmamı istiyorsunuz? Ben kendimi bir Yunan olarak görüyorum. Eğer yeterli bir hayal gücünüz varsa Türk-Yunan dostluğuna ilişkin istediğiniz herhangi bir şeyi yazınız ve altına benim imzama atınız”¹⁰⁰.

Ziyarete ilişkin her iki ülkenin de basınında ik ülke arasındaki ilişkilere ilişkin övgü dolu sözler yer alıyordu. Yunanistan’da Estia gazetesi Metaksas’ın bu ziyaretini “tarihi bir dönüm noktası” olduğunu öne sürdü ve iki taraf arasındaki görüşmelerin hiçbir şekilde diplomatik değil, samimi bir dostluk havası içerisinde

⁹⁶ Eden’e göre Stoyadinoviç İtalya’nın politikalarından rahatsızlık duyuyor gibi görünse de aslında Almanya ve İtalya ile iyi ilişkiler geliştirmeye devam etmek niyetindeydi. Bkz. DBFP, Series 2, Vol.19, Eden to Campbell, Telegram No.249, Foreign Office, 14 October 1937.

⁹⁷ “Metaksas reaches Turkey”, *The New York Times*, 19 October 1937; “Egeneto dektos Met’egarditeos eis tin Konstantinopolin”, *I Proiai* 19 Oktovriou 1937

⁹⁸ “B. Metaksas dün coşkun tezahuratla karşılandı”, *Akşam*, 19 Teşrinievvel 1937.

⁹⁹ Bestami Sadi Bilgiç, *Turkish-Greek Relations in the Interwar Era: From War to Détente, c.1923-1940*, Unpublished PhD thesis, George Washington University, 2004, s.243

¹⁰⁰ “O K. Aras dia tin Filian”, *To Ethnos*, 20 Oktovriou 1937.

yürütüldüğünü dile getirdi. *I Proiai* gazetesine göre Metaksas'ın bu ziyareti Türk-Yunan dostluğunun bir göstergesiydi ve iki milletin "derinlerde yatmakta olan hakiki arzularını" fark etmeleri için önemli bir fırsattı¹⁰¹. Türk basınında ise genel olarak Metaksas'ın şahsına ve devlet adamlığına yönelik ciddi övgüler yer alıyordu. Örneğin *Akşam* gazetesi 18 Ekim tarihli "Dost memleketin kıymetli Başvekili hoş geldiniz" başlıklı yazısında Metaksas'tan şu şekilde söz ediyordu: "General Metaksas sadece dost ve müttefik Yunanistan'ın Başvekili ve Balkan antantının kıymetli bir müdafii sıfatı ile değil, şahsi meziyetleri itibariyle de misafir etmekten büyük bir zevk duymaktayız. General Metaksas iyi görüşü, iyi düşünüşü ile çok mümtaz bir hükümet adamı olduğunu şimdiye kadar çok defalar ispat etmiştir. Umumi harpten sonra Anadolu seferi için Yunanistan'da hazırlık yapıldığı zaman General Metaksas bu seferin neticesinin felaketli olacağını anlamış ve bütün kuvveti ile bunun önüne geçmek için çalışmıştı. 1923 yılında siyasete atıldıktan sonraki süreçte Türk-Yunan ilişkilerinin ve Balkan devletleri arasındaki uzlaşmanın hararetli bir müdafii olmuştur. General Metaksas Yunanistan'da işbaşına geçtiği zamandan beri birçok büyük işler görmüş Yunanistan'ı her hususta daha ziyade kuvvetlendirmiştir"¹⁰².

Yapılan resmi açıklamalarda her iki ülke de aralarında sıkı bir işbirliği olduğuna, Balkan Antantı'na tümüyle bağlı olduğuna ve bu anlaşmanın devamının genel barış için oldukça önemli olduğuna dikkat çekti. Ayrıca iki ülkenin şimdiye kadar izlemiş olduğu siyasette hiçbir değişiklik olmadığını ve bu görüşmelerin Türkiye ve Yunanistan arasında büyük bir uyum olduğunun bir göstergesi olduğuna vurgu yapıldı.¹⁰³

Türk-Yunan ilişkilerinde bu gelişmeler yaşanırken Yugoslavya'nın Balkan Antantı'na ilişkin tutumunda hiçbir "iyileşme" olmamış, Bulgaristan'ın pakta dahil olmasına yönelik neredeyse hiçbir umut

¹⁰¹ "O Kyrios Metaxas egeneto dektos met'egardiotitos eis tin Konstantinoupolin", *I Proiai* 19 Oktovriou 1937

¹⁰² "Dost memleketin kıymetli Başvekili hoş geldiniz", *Akşam*, 18 Teşrinievvel 1937

¹⁰³ "To Episimon anakinoten", *To Ethnos*, 22 Oktovriou 1937. Metaksas 21 Ekim'de yaptığı açıklamada Türk basınına Türk-Yunan dostluğunun gelişmesinde çok büyük bir katkı sağladığını dile getirecekti. "Diloseis tou K. Metaksa eis ton Tourkikon Tipon", *To Ethnos*, 21 Oktovriou 1937; "Greece and Turkey Reaffirm Close Ties", *The New York Times*, 23 October 1937.

kalmamıştı¹⁰⁴. Bunun yanında 1937 yılı sonunda bu kez Romanya'da ortaya çıkan bir gelişme Antantı daha da kırılğan bir hale getirecekti. 28 Aralık'ta Goga-Cuza Hükümeti devrilince Kral Karol Octovian Goga'ya tek başına hükümet kurma yetkisi vermişti. Goga anti-Bolşevik ve aşırı Alman yanlısı bir siyasetçi olarak biliniyordu¹⁰⁵. Ankara'da bulunan İtalyan maslahatgüzar De Astis'in (L'incaricato D'affari Ad Ankara/ charge d'affaires) Dışişleri Bakanı Ciano'ya gönderdiği telgrafta belirttiğine göre beklenmedik bu gelişme Ankara'da büyük bir panik yaratmıştı. De Astis'e göre hükümet, Bulgar-Yugoslav ve Yugoslav-İtalyan anlaşmalarının ardından bu gelişmenin Roma-Berlin bloğunu çok daha güçlü kılacağına inanıyordu¹⁰⁶. Bunun yanında uluslararası alandaki temaslar (bilhassa Aras'ın edindiği izlenimler) Avrupa'da liderlerin savaşın çıkmasının an meselesi olduğuna inandıklarını gösteriyordu¹⁰⁷.

25-27 Şubat 1938 Balkan Antantı Konferansı ve Türk-Yunan Dostluk Anlaşması

Nihayet 1938 yılı Şubat ayında Türkiye ve Yunanistan ikili ittifak konusunda harekete geçme kararı aldı. 25-27 Şubat tarihleri arasında Balkan Antantı'nın altıncı kongresi Ankara'da toplanmıştı ve

¹⁰⁴ Bu süreçte Yunanistan, Bulgaristan'ın Antant'a dâhil olması konusunda Amerika'nın dahi yardımına başvurmuştu. 29 Kasım'da Amerika'nın Atina Büyükelçisi MacVeagh ile yaptığı görüşmede Metaksas, Türk-Yunan dostluğunun "herkesçe bilinmekte olan Bulgaristan emellerine yönelik kesin bir bariyer görevi gördüğünü" ve Bulgaristan'ın bu durumu dikkate alarak geri adım atması gerektiğini öne sürmüştü. Bulgaristan'ı "intikam" duygusuyla hareket etmekle itham eden Metaksas, ayrıca Bulgaristan'ın bu iki devletin aleyhine genişleme siyasetinin "anlamsız" olduğuna vurgu yapmıştı. Metaksas'a göre Bulgaristan, hâlihazırda Karadeniz'le Çanakkale üzerinde Akdeniz'le bağlantı kurabileceği çok sayıda limana sahipti. Bu noktada Amerika, Bulgaristan'ın Balkan Antantı'na dâhil olması için bu iki devlete yardım etmeliydi. Bkz. Foreign Relations of the United States (FRUS), Diplomatic Papers, 1937, General, Volume I, The Minister in Greece (MacVeagh) to the Secretary of State, Telegram No.1990, 30 November 1937.

¹⁰⁵ Öyle ki Hitler, Goga Hükümeti'nin kurulmasını "yeni yılın ilk güzel haberi" olarak değerlendirmişti. Rebecca Haynes, *Romanian Policy Towards Germany, 1936-1940*, Palgrave Macmillan, London, 2000, s. 43.

¹⁰⁶ DDI, *Ottova Serie 1935-1939, Vol.VIII*, Istituto Poligrafico E Zecca Dello Stato, Rome, 1999, L'incaricato D'affari ad Ankara, De Astis, al Ministro Degli Esteri, Ciano, Ankara, 3 gennaio 1938, Documenti 4, s.5.

¹⁰⁷ DDI, *Ottova Serie 1935-1939, Vol.VIII*, Istituto Poligrafico E Zecca Dello Stato, Rome, 1999, L'incaricato D'affari ad Ankara, Galli, al Ministro Degli Esteri, Ciano, Ankara, 14 febbraio 1938, Documenti 151, s.178-181

buradaki atmosfer koşulların iyileşmesinin güç olduğunu gösteriyordu. Bu toplantıda bir kez daha Ankara ve Atina Yugoslavya'yı Yugoslav-İtalyan Antantı ikiye bölebileceği konusunda uarmaya çalıştı. Metaksas Yugoslavya'ya yönelik açık bir şekilde eleştirel bir dil kullandı ve Yunanistan'ın fark gözetmesizin tüm balkan devletleri ile dost ilişkiler geliştirmek niyetinde olduğunu ancak Bulgaristan'ın Yunan topraklarına yönelik düşmanca tutumunun Yunanistan nezdinde Bulgaristan'a yönelik bir güvensizliğe yol açtığını öne öne sürdü¹⁰⁸. Metaksas'ın bu sözlerine karşı Stojadinoviç "anlaşmadan endişe edilmemesi yönündeki tutumunu" sürdürüyor ve söz konusu anlaşma ile Yugoslavya'nın dış politikasında hiçbir değişiklik olmadığını dile getiriyordu.

Yugoslavya'nın bu yaklaşımı inandırıcı bulmayan Ankara ve Atina ikili ittifak anlaşması konusunda kesin adımlar atma kararı aldı. Konferansa paralel olarak iki ülke arasında yapılan müzakereler sonucunda nihayet 28 Şubat'ta iki taraf arasında prensipte beş maddeden oluşan bir anlaşma imzalanması kararlaştırıldı. Bu anlaşmanın birinci maddesine göre eğer iki ülkeden birisi herhangi bir ya da birden çok devletin saldırısına uğrarsa diğer ülke yalnızca tarafsız kalmakla yetinmeyecek, aynı zamanda saldırıyı gerçekleştiren taraf bu ülkenin toprağını silah ve asker geçirmek amacıyla kullanmak istemesi halinde silahlı savunmada bulunacaktır¹⁰⁹. İkinci maddeye göre bu iki ülkeden birisine üçüncü bir ülkeden düşmanca bir faaliyette bulunulması halinde diğer ülke bunun bertaraf edilmesi için elinden gelen her türlü yardımı yapacaktır. Ancak bir savaşın kaçınılmaz olması halinde her iki ülke de bu anlaşma çerçevesinde yeni koşulları dikkatli bir şekilde değerlendirme ve kendi çıkarları açısından en iyi çözümü bulmak hakkını saklı tutabilir. Üçüncü maddeye göre her iki ülke de bir diğer ülkenin sınırları içerisinde mevcut hükümeti değiştirmeyi amaçlayan, ülkenin güvenliğini ve barışı tehdit eden herhangi bir grup veya organizasyonun varlığına, oluşturulmasına ya da herhangi bir şekilde

¹⁰⁸ Gouroumanos, agt, s.70-73.

¹⁰⁹ Bu madde açık bir şekilde Türkiye'nin lehineydi. Bu durum Yunanistan'ın Bulgaristan'ın silahlanmasından duyduğu tedirginliğin ve hiçbir şekilde kendi lehine olmamasına rağmen Türkiye ile bağları kuvvetlendirebilmek ve Bulgar-Yugoslav tarafına iki tarafın birlikte hareket ediyor olduğu mesajı vermek istediğinin bir göstergesiydi. Svolopoulos'a göre bu anlaşmanın bir diğer önemli nedeni Almanya ve İtalya'nın Balkanların ekonomik ve politika hayatına yönelik tehdidi karşısında Türk-Yunan eksenini güçlendirmektir. Konstantinos Svolopoulos, *1 Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945*, Ekdoseis Hestia, Dekati Triti Ekdosi, Athina, 2005, s.250.

propaganda yapma imkânına sahip olmasına hiçbir şekilde izin vermemeyi taahhüt eder. Dördüncü maddeye göre iki ülke arasında ya da iki ülkenin başka ülkelerle yaptığı yapılmış ve hala yürürlükte olan anlaşmalar bu anlaşmadan bağımsız olarak geçerliliğini devam ettirmektedir. Son olarak beşinci maddeye göre iki taraf arasında 1930 ve 1933 yıllarında imzalanmış olan anlaşmalar ve bu anlaşma 1948 yılına kadar geçerlidir¹¹⁰. Resmi anlaşma 28 Nisan'da Atina'da Celal Bayar ve Metaksas arasında imzalanacaktı.

Bulgar-Yugoslav anlaşması sonrası liderlerin yaptığı açıklamalarda olduğu üzere, Türk ve Yunan liderler bu anlaşmanın hiçbir şekilde Balkan Antantı'na yönelik bir anlaşma olmadığı aksine Antant'ı daha güçlü kıldığı anlamına gelecek açıklamalarda bulundular¹¹¹. Örneğin anlaşmanın imzalanmasından hemen sonra Başbakan Celal Bayar Yunan *Proiai* gazetesi ile gerçekleştirdiği röportajda Metaksas ile yapılan görüşmelerden her iki tarafın da benzer görüşlere sahip olduğunu anladığını dile getirdi. Ayrıca Türk-Yunan ilişkilerinin ana karakteristiğinin her iki ülkenin çıkarlarının da aslında aynı olmasından kaynaklandığını öne süren Bayar her iki ülke de kendi ülkesi adına yapacağı her eylem aynı zamanda ortak çıkarlar için de faydalı olacağını ifade etti. Son olarak Bayar, bu anlaşmanın Balkan Pakti'nin hiçbir şekilde etkilemeyeceğini, paktın dört üyesi arasındaki bağın hala çok güçlü olduğunu, Türkiye ve Yunanistan'ın barış ve dostluğun ve bu paktın sadık hizmetkârları (*pisti ergates*) olduğunu dile getirdi. Bayar'a göre Türkiye ve Yunanistan arasındaki bağlılık güçlendikçe bu Antant daha da güçlü olacaktı¹¹². Diğer taraftan benzer bir şekilde anlaşmanın Balkan Antantı çerçevesinde imzalandığını dile getiren Metaksas bu anlaşmanın 1930 ve 1933 yılındaki anlaşmaların tamamlayıcı bir özellikte olduğunu ve iki taraf arasındaki dostluğu şimdi çok daha ileri bir seviyeye taşıdığını belirtti. Ayrıca Balkan Antantı'nın Türk-Yunan dostluğu temelinde ortaya çıktığını ve muhtemelen dolaylı bir eleştiri ya da bir göndermede bulunarak Yugoslavya'nın da Bulgaristan ile bir dostluk

¹¹⁰ "Olokliron to keimenon tis simplerotomikes ellinotourkikes simfonias", *I Vradini*, 1 Martiou 1938.

¹¹¹ Atatürk 27 Şubat'ta yaptığı açıklamada şunları dile getirecekti: "dünyada şimdiye kadar, başka başka milletlerin antlaşma yaptıkları ve asırlarca beraber yaşadıkları, tarihte görülmiştir. Bizim kurmak istediğimiz birliğin tarihte geçmiş olan birliklerin çok üstünde olmasını isteriz". Mustafa Biyıklı, *Mustafa Kemal Atatürk'ün Dış Politika Konuşmaları*, Hiperlink, İstanbul, 2011, s.143.

¹¹² "Sinifthi htes en Angira prostetos ellinotourkiki Sintiki Filias", *I Proiai*, 1 Martiou 1938.

anlaşması imzaladığını hatırlatan Metaksas bu anlaşma ile amacın Balkan Yarımadasına bir barış getirmek olduğunu dile getirdi ve Bulgaristan'ın da pakta dahil olması gerektiği çağrısında bulundu¹¹³. Metaksas ayrıca bu anlaşmanın hiçbir şekilde gizli bir maddesi bulunmadığını ve hiçbir devlete karşı olmadığını tümüyle barışçıl bir nitelik taşıdığını dile getirdi. Kaldı ki anlaşma Romanya ve Yugoslavya'nın onayı ile gerçekleştirilmişti¹¹⁴.

İki ülke arasında 1930 ve 1933 yılında imzalanan dostluk anlaşmasının nihayet tam bir ittifak statüsüne kavuşturulması anlamına gelen bu anlaşma, bölgede Türkiye ve Yunanistan'ın askeri olarak ortak hareket etmekte kararlı olduğunu gösterme amacı taşıyordu¹¹⁵. Aynı zamanda Yugoslavya, sürekli olarak öyle olmadığını dile getirirse de Bulgaristan ile yakınlaşmayı sürdürme siyasetine bir tepki olma özelliği de taşıyordu. Diplomatik yollar üzerinden her iki ülke de Yugoslavya'yı defaaten Antant içerisinde "çatlak yaratacak bir siyaset izlememesi yönünde ikna etmeye çalışmış ancak başarısız olmuştu¹¹⁶.

Çok geçmeden Atina ve Ankara'nın göstermek istediği bu kararlılık "sonuç" verdi. Anlaşmadan kısa bir süre sonra Bulgar-Yunan ilişkilerinde başlayan "yakınlaşma" iki taraf arasında yapılan görüşmelerin ardından süreç 31 Temmuz'da Metaksas ve Kiosseinanoff arasında Selanik'te bir saldırmazlık anlaşmasının imzalanması ile sonuçlandı¹¹⁷. Bu anlaşmaya göre öncelikle her iki taraf da bir diğere karşı askeri güç kullanmayacaktı. Bu bilhassa Yunanistan'ın bölgedeki en büyük tehdidinin bertaraf edilmesi anlamına geliyordu; Bulgaristan dolaylı olarak Ege'ye açılma girişimlerinden Makedonya konusundaki toprak taleplerinden vazgeçiyordu.

İkincisi, Balkan Devletleri 1919 yılında imzalanan Neuilly Anlaşması ile uygulamak zorunda olduğu yaptırımlara yönelik Bulgaristan'ın

¹¹³ "I Nea Simfonia", *I Proiai*, 2 Martiou 1938.

¹¹⁴ Metaksas, *Logoi kai Skepseis, 1936-1941*, Tomos I, 1936-1938, İkaros, Athina, 1969, s.352-353.

¹¹⁵ Nitekim 28 Şubat'ta Stoyadinoviç, Galli ile yaptığı görüşmede bu anlaşmanın temelde amacının söz konusu bu kaygı olduğunu dile getirecekti. *DDI: Ottova Serie 1935-1939, Vol.VIII*, , Galli al Ciano, Ankara, 28 febbraio 1938, Documenti 239 s.284-285

¹¹⁶ *DDI: Ottova Serie 1935-1939, Vol. VIII*, , Galli al Ciano, Ankara, 1 marzo 1938, Documenti 247 s.296-297

¹¹⁷ "A New Balkan Agreement", *The Times*, 1 August 1938, s.10

itirazını kabul ediyordu. Bu madde ile ise dört Balkan devleti Bulgaristan'ın barış anlaşması ile kendisine "dayatılan" askeri yükümlülüklerden en azından anlaşmaya imza koyan taraflar arasındaki ilişkiler açısından tümüyle kurtulması anlamına geliyordu. Dolaylı olarak Bulgaristan'ın silahlanması bu devletler tarafından kabul edilmiş oluyordu.

Üçüncü olarak ise Bulgaristan, Lozan Anlaşması ile askerden arındırılmış sınırları korumaya yönelik siyasetinden vazgeçtiğini kabul ediyordu. Görünüşte anlaşma Balkan Devletleri'nin "korkulu rüyası" Bulgaristan tehdidinin bertaraf edildiği şeklinde düşünülebilir. Ancak Bulgaristan bu anlaşma ile yakın gelecekte müttefiklerine karşı kullanabileceği çok önemli bir silah elde ediyordu: Hatırlanacağı üzere Neuilly Anlaşması'na göre Bulgar ordusu 20.000 kişiyi geçemiyor, uçak, tank, uzun menzilli toplar bulunduramıyordu. Ayrıca dışarıdan savaş malzemesi ithal etmesi yasaklanıyordu¹¹⁸. Şimdi Bulgaristan bu konuda "serbest kalıyordu". Dahası bu anlaşma hiçbir şekilde Bulgaristan'ın Balkan Antantı'na üye olduğu anlamına gelmiyordu. Anlaşma Yunan basınında büyük bir ilgi gördü. *Vradini* gazetesine göre anlaşma, karşılıklı askeri güç kullanımının yasaklanması açısından Balkan Antantı'nın güvenliği için oldukça kritik bir önem arz ediyordu. Gazete ayrıca oldukça iyimser bir iddiayla bu anlaşma ile Balkan Antantı'nın tamamlandığını da öne sürecekti.

Bu süreçte Ankara ve Atina'yı rahatlatacak bir başka önemli olay İtalya cephesinde yaşandı. 17 Nisan'da İngiltere ve İtalya arasında bir anlaşma imzalandı¹¹⁹. Bu anlaşma ile iki taraf arasında uzun bir süredir Akdeniz, Yakınoğu ve Ortadoğu'da gerginlik yaratan meseleler konusunda uzlaşmaya varılmış olması Doğu Akdeniz'de gerginliğin azaltılması yönünde bir durum yarattığından gerek Yunanistan gerekse Türkiye'yi önemli ölçüde rahatlatmıştı. Her iki devlet de İngiltere ile iyi ilişkiler içerisindeydi ve bu anlaşma ile dolaylı olarak İtalyan tehdit algısı azalıyordu. Özellikle Yunanistan 1937 yılından itibaren İtalya'nın Doğu Akdeniz'de İngiltere ile birlikte hareket etmesinden dolayı kendisine yönelik hasmane bir tutum benimsediğine inanıyordu. Bu nedenle Metaksas İtalyan Hükümetini Yunanistan'ın İngiltere ile birlikte hareket ediyor olduğu

¹¹⁸ "Bulgaria Released", *The Times*, 2 August 1938, s.11

¹¹⁹ "Anglo-Italian Agreement", *The Times*, 16 April 1938, s.12

algısının "yanlış olduğuna" ikna etmeye çalışıyordu¹²⁰. Türkiye açısından bakıldığında ise anlaşma ile İtalya 1936 yılında imzalanan Londra Donanma Anlaşması'nı dâhil olmayı kabul ediyor olması¹²¹ Türkiye'yi boğazlardaki egemenliğinin İtalya tarafından tanınması konusunda umutlandırmıştı. Nitekim İtalya 1938 yılı Mayıs ayında Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne dahil olacaktı.

Türk-Yunan Anlaşması ve İtalya'nın sözleşmeye dahil olmasıyla birlikte Atatürk Antant'a ilişkin yeni girişimlerde bulunmak üzere Bayar ve Belgrad ve Bükreş'e göndermişti. Her ne kadar bu ziyaretlerden ciddi bir sonuç elde edilememiş olsa da Mayıs ayından sonraki süreçte her iki ülke açısından da Bulgar ve İtalyan tehdit algısı kısmen azalmaya başlamıştı. Nitekim Bulgar Başbakan'ın şu açıklaması bu yönde umut vericiydi. "Bulgaristan barış anlaşmalarının adaletsizliğini en ağır bir şekilde hissetmiş olsa da hiçbir şekilde bu anlaşmaları silah kullanarak değiştirmek niyetinde değildir. Aksine Milletler Cemiyeti'ne sadık kalmak niyetindedir"¹²². Ancak bu olumlu atmosfer uzun bir süre devam etmeyecekti. Hitler ve Mussolini arasında "Balkanlarda bir nüfuz alanı (*spheres of influence*) yaratma kararı alınmıştı" ve bu durum çok geçmeden Balkanlarda yeni bir gerginliğin ortaya çıkmasına yol açacaktı¹²³.

Sonuç

Türkiye ve Yunanistan açısından Balkan Antantı'nın oluşturulmasının temelde amacı Bulgar ve İtalyan revizyonist politikalarına karşı bölgede kolektif bir güvenlik çemberi yaratmak böylece Lozan Anlaşması ile ortaya çıkan düzeni korumaktı. Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Balkan Devletleri arasındaki rekabet ve özellikle Osmanlı Devleti'ne karşı yürütülen *irredantist* siyaset bölgede kaotik bir ortamın ortaya çıkmasına yol açmış ve bu durum savaşın önemli nedenlerinden birisi olmuştu. Ancak bilhassa Alman-İtalyan revizyonist politikalarının bölgede yarattığı gerginlik savaş sonrasındaki statükoyu tehdit etmeye başlayınca Bulgaristan haricindeki Balkan Devletleri bu kez benzer bir sonuca maruz

¹²⁰ DDI: *Ottova Serie 1935-1939, Vol.VIII*, Il Ministro ad Atene, Boscarelli, al ministro Degli Esteri, Ciano, Atene, 17 *gennaio*, 1938, Documenti 49, s.54-56.

¹²¹ "Agreement with Italy", *The Times*, 16 April 1938, s.10

¹²² FRUS: "Informal Statement by the Bulgarian Prime Minister and Minister for Foreign Affairs, Kiosseivanoff", Doc. 748, Sofia, 27 July 1937

¹²³ "Turkish Misgivings", *The Times*, 10 May 1938, s.14.

kalmamak amacıyla bir ittifak oluşturma yoluna gitmişler ve böylece Balkan Antantı ortaya çıkmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından memnun olmayan devletlerden Bulgaristan'ın bu Antant'a dahil olmaması, ve tüm girişimlere karşın bu konuda kararlı bir tutum benimsemesi Antant içerisinde giderek büyüyen bir krize dönüşmüştü. Dahası bu devletin 1936 yılından itibaren İtalya ile birlikte Paktı ortadan kaldırmaya yönelik girişimleri ve Yugoslavya'nın bu birliğin en büyük tehdit olarak gördüğü bu iki devletle yakınlaşması, hatta bu devletlerle birer ittifak anlaşması imzalaması paktın prestijini önemli ölçüde sarsmış ve söz konusu kolektif güvenlik çemberini ciddi bir tehlike altına atmıştı.

İkinci Dünya Savaşı'na gidilen süreçte, Balkan Antantı'nın etkisini neredeyse tümüyle yitirdiği bir atmosferde Yunanistan ve Türkiye bir ittifak kurmanın kendilerini güvenlik altına almak için oldukça önemli olduğuna inanmaya başladı. Bu nedenle her iki ülke de "ortak tehdit algısına" karşı savunma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeni bir ittifak arayışına girişti. 1930 ve 1933 yıllarındaki anlaşmalar bu kritik süreçte 1938 yılında yeni bir anlaşma ile teyid edildi. İnönü'nün Atina ziyareti ve hemen ardından Metaksas'ın Ankara ziyareti söz konusu bu Bulgar-Yugoslav anlaşmasına bir karşılık olarak anlaşma çabasının bir sonucuydu. İki ülke arasındaki bu yakınlaşma ve ittifak arayışı aynı zamanda Yugoslavya ve Bulgaristan'a verilmeye çalışan bir gözdağı niteliği de taşıyordu. Öyle ki kısa bir süre içerisinde bu anlaşma etkisini göstermiş Temmuz ayı sonunda Bulgaristan her ne kadar Antanta dâhil olmasa da Antant üyeleri ile bir anlaşma imzalamayı kabul etmişti. Yine bu süreçte Akdeniz'deki İngiltere ve İtalya arasındaki gerginliğin yumuşaması, İtalya'nın Montrö Boğazlar Sözleşme'sine dahil olmayı kabul etmesi her iki ülke açısından da önemli gelişmelerdi. Türkiye ve Yunanistan'ın beklentisi gelişmelerin Balkanlardaki gerginliğin azalması konusunda önemli bir başlangıç olmasıydı.

Ancak bu beklenti gerçekleşmemişti. Atatürk'ün sağlığının hızla kötüye gitmesi ve kısa bir süre sonra vefatı Türk-Yunan ittifakı projesinin hayata geçirilmesi konusunda önemli bir engel olmuştu. Bu ittifak arayışının zayıflaması Bulgaristan'ın elini güçlendirmiş ve 1939 yılı başından itibaren Bulgaristan açık bir şekilde Ege Denizi'ne inme yönündeki amacını ortaya koymaya başlamıştı. Son olarak İkinci Dünya Savaşı Antant üyeleri arasındaki "uyumu" göstermesi açısından oldukça önemliydi. Türkiye savaşın dışında kalmayı

başarıırken diğer Antant üyelerinin Alman işgaline uğramasıyla birlikte Antant artık tümüyle etkisini yitirecekti.

KAYNAKLAR

Arşivler

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
DDI: Documenti Diplomatici Italiani
DGFP: Documents on German Foreign Policy
DBPO: Document on British Foreign Policy Overseas
FRUS: Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers
MB: AEV: Mousio Benaki, Arheio Eleftheriou Venizelou
Vouli ton Ellinon, Praktika Synedriaseon, Synedriaseis A'-OTH' (5 martiou 1934 - 17 Septemvriou 1934).

Gazeteler

Akşam, Cumhuriyet, Akropolis, Hestia, Ethniki, Proiai, Vradini, Ellinikon Mellon, Neos Kosmos, The Times, The Manchester Guardian, The New York Times.

Anılar ve Kitaplar

AKŞİN, Aptülahat (1991), *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
ARMAOĞLU, Fahir (2004), *20.yy Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkın Yayınevi, İstanbul.
ARAS, Tefik Rüştü(1947), *Görüşlerim*, Semih Lütfi Kitabevi İstanbul.
ARAS, Tefik Rüştü (2003), *Atatürk'ün Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
Atatürk'ün Millî Dış Politikası (1981), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
BAYUR, Yusuf Hikmet, (1973), *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
BIYIKLI, Mustafa (2011), *Mustafa Kemal Atatürk'ün Dış Politika Konuşmaları*, Hiperlink, İstanbul.
CRAMPTON R. J. (1989), *A Short History of Modern Bulgaria*, Cambridge Universtiy Press, Cambridge.
DESPOTOPOULOS, Aleksandros (1998). *I Polemiki Proparaskevi tis Elladas, 1923-1940*. Akadimia Athinon, Athina.
ESMER, Ahmet Şükrü (1953), *Siyasi Tarih (1919-1939)*, Siyasal Bilgiler Fak. Yay. Ankara.
HATZIVASSILIOU Evanthis(1999), *O Eleftherios Venizelos, I Ellinotourkiki Prosegisi kai to Provlima tis Asfaleias sta Valkania, 1928-1931*, Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki.

-
- HAYNES Rebecca (2000), *Romanian Policy Towards Germany, 1936-1940*, Palgrave Macmillan, London.
- HERAKLIDES Alexis, (2010), *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies*, Palgrave macmillan, London.
- GLENNY Misha (1999), *The Balkans, 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers*, Granta Books, London.
- GRIGORIOU Emmanouil (1953), *Ellines kai Voulgaroi*, Thessaloniki.
- KARAMANLIS C. A. (1986), *Eleftherios Venizelos kai Oi Eksoterikes mas Shesis, 1928-1932*, Helleniki Evroekdotiki, Athina.
- KERNER, Robert J. and HOWARD, Harry N.(1936), *The Balkan Conferences and the Balkan Entente, 1930-1935*, University of California Press, Berkeley.
- KITSIKIS Dimitris (1950), *I Hellas tis 4is Augoustou kai Megales Dinameis*, Deftheri Ekdosi, Athina, Ekdoseis Elefhtereis Skepseis
- KOUMAS Manoles (2010), *I Elleniki Exoteriki Politiki kai to Zitima tis Asfaleias sti Notioanatoliki Evropi, 1933-1936*, I. Sideris, Athina.
- KOLIOPOULOS, Yannis (1985), *Palinorthosi, Diktatoria, Polemos, 1935-1941: O Bretanikos paragontas stin Ellada*, Ekdoseis Esteia, Athina.
- KLAPSIS, Antonis (2010), *To Ellinotourkiko Oikonomiko Simfono tis 10is Iouniou 1930: O Eleftherios Venizelos kai I Diefthisi ton Ekkremotiton tis Simbasis tis Lozanis gia tin Antallagi ton Plitismou*, Sideris, Athina.
- LEDERER Ivo J. (1963), *Yugoslavia at the Paris Peace Conference: A Study in Frontiermaking*, Yale University Press, U.S.
- LINARDATOS Spiros (1993), *O Ionannis Metaksas kai Megales Dinameis 1936-1940*, Ekdoseis Prokinio, Athina, 1993.
- METAKSAS, Ioannis (1960) *To Prosopiko tou Ímerologio*, Tom.4, Ekdoseis Ikaros, Athina.
- ORAN Baskın (2001), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1:1919-1980*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZERSAY Kudret (1999), *Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı.
- SOYSAL İsmail (1983), *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I. Cilt (1920-1945), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- STAVRIANOS L. S. (1958), *The Balkans since 1453*, Rinehart & Company, New York.
- SVOLOPOULOS, Konstantinos(1992), *I Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945*, Ekdoseis Hestia, Athina.
-

ROSS Graham (1987), *Oi Megales Dynameis kai i parakmi tou evropaikou kratikou systimatos, 1914-1945*, Ekdoseis Paratiritis, Thessaloniki.

VOUROS Georgios (2014), *Panagis Tsaldaris 1876-1936*, Idrima tis Voulis ton Ellinon, Athina.

Makaleler

AVRAMOVKSİ, Zivko (1969), "The Yugoslav-Bulgarian Perpetual Friendship Pact of 24 January 1937", *Canadian Slavonic Papers / Revue Canadienne des Slavistes*, C.11, S. 3, ss.304-338.

DİMİTRAKİS Panagiotis (2007), "Greek Military Intelligence and the Italian Threat, 1934-1940, *Journal of Intelligence History*, Vol.7, No.1, ss.1-29.

DEĞERLİ Esra (2009), *Balkan Pact and Turkey*, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.6, ss.136-147

ÖNAL Bülent ve ÖZLEM Ultan Melike (2012), "Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.22, ss.65-84

HATSIVASILIOU Evanthis (2009), "I Teleftea fasi tis politikis stadiodromios tou Venizelou, 1924-1936", *sto Sta Hronia tou Venizelou*, *Ethniko Idrima Erevnon kai Meleton "Elefterios Venizelos"*, Hania.

ERDEM Nilüfer (2009), "Yunan Tarihçilerin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, No.23, ss. 93-128

ÇAKMAK, Zafer (2007), *Yunanistan Başbakanı Panagis Tsaldaris'in Ankara Ziyareti (10-17 Eylül 1933)*, *Turkish Studies*, C.2, S.4, ss.1271-1282.

UZMAN Nurullah (2011), "Balkan Paktı ve Basındaki Yansımaları", *Yedinci Uluslar arası Atatürk Kongresi*, *Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları*, II. Cilt, ss.1257-1304.

ERDAL İbrahim (2011), "Yunanistan Kamuoyunda Balkan Antantı", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt XXX, S.50, ss.111-112.

S.A.H, (1938) "Bulgaria and the Balkan Entente", *Bulletin of International News*, C. 15, S.16, , ss.3-7.

BARLAS Dilek and VLASIC Anđelko (2016), "The Balkan Entente in Turkish-Yugoslav Relations (1934-1941): Yugoslav Perspective", *Middle Eastern Studies*, C.52, S.6.

FOTAKIS Zisis (2011), "Greek naval policy and the Great Powers, 1931-40, *Journal for Maritime Research*, C.13, S.1, ss.55-67.

TÜRKEŞ Mustafa, 'The Balkan Pact and its Immediate Implications for the Balkan States, 1930-34', *Middle Eastern Studies*, C. 30, S. 1, 1994

IRMAK Sadi (1987), "Atatürk'ün Dış Politika ilkeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.3, S. 9, ss. 487-495.

TÜNAY Bekir, IRMAK Sadi (1985), "Atatürk ve Liderlik", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.1, S.2, ss. 555-571.

GÖNLÜBOL Mehmet - KÜRKÇÜOĞLU Ömer (1985), "Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I, S. 2, ss.451-473.

Tezler

BİLGİÇ Bestami Sadi (2004), Turkish-Greek Relations in the Interwar Era: From War to Détente, c.1923-1940, Unpublished PhD thesis, George Washinton University,

UYSAI Mehmet(2007), Türkiye-Yunanistan İlişkileri 1930-1938, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.

VAKALI, Anna(2007), Agreements and Friendship Between Greece and Turkey in 1930: Contesting Nationalist Discourses and Press Reactions, Unpublished MA thesis, Boğaziçi University, Istanbul.

LITTLEFIELD Frank C. (1972), Yugoslav Relations with Germany and Italy and the National Problem 1933-1941, Unpublished PhD thesis, New York University.

PUNDEFF, Marin V. (1958), Bulgaria's Place in Axis Policy 1936-1944, Unpublished PhD thesis, University of Southern California.

ANTONIA, Patrikiadou (2013), I Valkaniki Sinennoisi kai O Voulgarikos Anatheoritismos (1934-1940), Unpublished PhD Thesis, Aristoteleio Panepistimiou Thessalonikis, Thessaloniki.

FRUSETTA, James (2006), Bulgaria's Makedonia: Nation-Building and State Building, Centralization and Autonomy in Pirin Macedonia, 1903-1952", Unpublished PhD thesis, University of Maryland College Park, United States.

MACRIS, John Bubby (1979), *The Foreign Policy of the Metaksas Regime 1936-1941*, Unpublished PhD thesis, Indiana University.

FARLEY A., Brigit (1991), *The decline of the Franco-Yugoslav Alliance, 1933-1937*, Unpublished PhD thesis, Indiana University.

GOUROUMANOS, L Andreas (2009), *Anamesa sti Valkaniki Allilengi kai stin Epidioksi tou Ethnikou Simferondos: Oi Sheseis Athinon-Velgradiou apo tin İpografi tou Voulgarogiouslavikou Simfonou filias eos tin ptosi tis Kivernisis Stoyanidonich (İanouariou 1937-Febrouariou 1939)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Thessaloniki.
